

Lunds Universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Avdelningen för kulturarbete och intermedialitet
Förlags- och bokmarknadskunskap: FBMK01
Examensarbete (15 hp)

Läsplattan

– vägen framåt?

Anna-Karin Gustavsson & Tobias Vemmenby
VT 2010

Handledare: Ann Steiner
Examinator: Mats Arvidsson

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	2
1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	2
1.2 Teori.....	3
1.3 Metod.....	3
1.4 Disposition.....	3
2. Bakgrund.....	4
2.1 Definitioner och historik.....	5
2.2 Tidigare forskning.....	8
3. Teoripresentation.....	8
3.1 Friedrich Kittler.....	9
3.2 Mats Dahlström.....	12
3.3 Frederick Kilgour.....	13
4. E-boken.....	15
4.1 Definition och historik.....	15
4.2 Filformat.....	16
5. Läsplattan.....	17
5.1 Definition och historik.....	17
5.2 Electronic Paper Display.....	19
5.3 Framtiden.....	21
5.4 Priser.....	22
5.5 Miljöaspekten.....	24
5.6 Multimediplattan.....	26
6. Möjligheter och utmaningar på den digitala bokmarknaden.....	28
7. Diskussion.....	30
8. Sammanfattande avslutning.....	37
Källförteckning.....	40

Abstract

Ereaders – the book evolved?

Our purpose is to analyze the e-reader as a medium and its place on today's book market. We also try to understand what possible changes e-books might lead to in the book industry. Therefore we have attempted to put the e-reader into a wider historical context of the evolution of the book. To do this we provide a basic, but necessary, description of the technology used in e-readers and tablets, and to properly analyze this subject we have used Friedrich Kittler's media theories. For to place the e-reader in its historical context we rely on Fredrick Kilgour and Mats Dahlström. The method used is qualitative, but as this subject is right on the cusp of the humanities and technology, we have had to use descriptive analysis as well. Our findings are that the e-reader is perceived as both a boon and a threat to reading, and draw parallels to similar shifts in other areas. We briefly touch upon the possibilities for a further evolution of reading, and the possible environmental issues. We point out that standard formats are a necessity going forward as choice otherwise might become an issue. With regards to the traditional book, we conclude that a new medium rarely completely displaces its predecessor, and that the e-reader and e-books can be seen as a new tool for specific situations rather than as a complete replacement for the traditional book.

Keywords: e-reader, e-book, medium, publishing studies, Friedrich Kittler.

1. Inledning

Under slutet av 2000-talets första decennium har läsplattan gjort sitt intåg på marknaden i Sverige. I USA har den redan fått fäste och frågan är om den kommer att möta samma framgång även i Sverige. Vad man än så länge sätter läsplatta i relation med är dock, av förklarliga skäl, den fysiska boken. Läsplattan ses som en konkurrent och ett komplement till vad de flesta definierar en bok att vara – tryckt papper mellan pärmar. Med denna definition kan man förstå rädslor som att läsplatta kommer att konkurrera ut boken. Frågan är vad som egentligen är hotat – ett format eller ett innehåll? Är de som är skeptiska till läsplatta verkligen rädda för att ett format ska försvinna och ersättas av ett annat, eller är det innehållet, det vill säga samhällskritiken och de fantastiska berättelserna?

Människan har alltid haft ett tveeggat förhållande till innovation och ny teknik. Å ena sidan är vi ständigt på jakt efter nyare, bättre och snabbare teknik; samtidigt hörs ofta mängder av upprörda röster varje gång en ny teknik kommer som möjliggör eller förändrar invanda mönster. Redan under antiken höjdes röster mot att skriva ner saker då det ansågs förstöra minnet och att det skrivna ordet inte heller kunde göra rättvisa åt det talade ordet. Nedan kan vi ta del av Sokrates åsikter i ämnet:

This invention will produce forgetfulness in the minds of those who learn to use it, because they will not practice their memory. Their trust in writing, produced by external characters which are no part in themselves, will discourage the use of their own memory within them.¹

Likaledes sågs Gutenbergs tryckpress under 1400-talet med stor skepsis och ansågs förstöra kopplingen mellan författaren och den skrivna texten.² När telegrafan kom under 1800-talet var kritiken istället att möjligheten att snabbt och kortfattat skicka meddelande mellan varandra över stora avstånd var oanvändbart för folk om det de ville meddela inte var viktigt eller brådskande.³

I ljuset av detta är det kanske inte så konstigt att vår teknikorienterade tid också har många starka röster, för och mot, en digitalisering av vår vardag. I många avseenden är detta en process som är långt gången. Television, video, musik och Internet är bara några digitala företeelser som vi kommer i kontakt med varje dag. Alla, med undantag för Internet, hade analoga föregångare. Internet är i sammanhanget relativt nytt, men det som det används till är det inte så som att se på TV-program och film, läsa nyheter eller skönlitterära texter och lyssna på musik, vi använder alltså något nytt för att kunna fortsätta göra något gammalt om än på ett nytt sätt. Även om vi idag

¹ Platon; *Phaedrus* i *Loeb Classical Library 36* (1982), Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Sid. 274e-275a

² Dennis Baron (2009), *A Better Pencil – Readers, writers and the digital revolution*, Oxford University Press, Oxford, Sid. x

³ *Ibid.* Sid. xi

konsumerar allt mer av vår skrivna text via dator och Internet är boken som medium fortfarande populär och har inte drabbats av samma nedgång som exempelvis dagstidningar. Som en av de sista utposterna av historiska medier står den lika stark som någonsin. Boken som medium har fram till idag varit ohotat då det inte funnits något annat medium som digitalt kunnat konkurrera ut en klassisk codex eller pocket i läsvänlighet. Det är först på senare år som seriösa alternativ kommit ut på marknaden i form av läsplattor.

Under 2009 började det på allvar talas om läsplattor i Sverige och under loppet av ett år har vi nu fått ett flertal märken tillgängliga på den svenska marknaden. Från att vara ett fenomen som möttes med stor skepsis i Sverige är nu läsplattor och tillhörande e-böcker ett hett och i allra högsta grad viktigt ämne inom förlagsvärlden. Anledningen till att läsplattan är viktig att ta ställning till för förlagen är att den tekniska utvecklingen idag går snabbare och snabbare och det blir allt viktigare att hinna med tåget när en ny produkt kommer ut på marknaden för att kunna stå sig i konkurrensen. För förlagen är det en turbulent tid då format och prissättning på e-böcker diskuteras flitigt. Vilka läsplattor ska e-böckerna vara kompatibla till? Vad är en e-bok egentligen värd i jämförelse med en codex eller en pocket?

I den här uppsatsen kommer vi ge en bild av var vi befinner oss just nu i den tekniska utvecklingen av läsplattor och vilka möjligheter och svårigheter som finns gällande e-böcker. Vi kommer även försöka sätta den tekniska utvecklingen vi ser idag gällande digitala medier och e-böcker i ett historiskt perspektiv. Inom detta historiska perspektiv kommer vi utgå från medieteori och se på hur man resonerat kring teknisk utveckling förr och hur man ser på det idag. Eftersom den tekniska utvecklingen går så snabbt när det gäller digital teknik kommer vi även sätta läsplattan i relation till annat som finns på marknaden så som multimediplattor. Vidare kommer vi att försöka sätta om hur läsandet kan tänkas förändras framöver. Med läsande menar vi inte här läsandet som teknik, det vill säga hur människan glider med ögonen över tecken och tyder ut en text ur dessa, utan snarare förutsättningarna, ramverket och den kontext som läsandet befinner sig i.

1.1 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att belysa läsplattan som medium och dess plats på dagens bokmarknad samt att ge den en plats i den bokhistoriska utvecklingen. För att göra detta kommer vi ge en, i sammanhanget, nödvändig och grundläggande beskrivning av var vi befinner oss idag gällande tekniska möjligheter för läsning med digital teknik. Frågeställningen är vilka möjligheter och utmaningar bokmarknaden står inför med läsplattans, och i viss mån multimediplattans, intåg och samt ett resonemang kring hur detta kan påverka och förändra läsandet.

1.2 Teori

Vi kommer ha en medieteoretisk bas för att lättare kunna se strukturer och tendenser i den

utveckling vi ser idag när det gäller läsande av digitala böcker. Framst kommer vi då att utgå från den tyske teoretikern Friedrich Kittlers teorier. Vi kommer även ge bokhistorisk syn på läsplattan och e-boken för att kunna sätta den nya formen av bok i en kontext. Vi kommer här främst att utgå ifrån Frederick Kilgour och Mats Dahlström.

1.3 Metod

Vi kommer använda oss av kvalitativ och deskriptiv metod. Anledningen till detta är att det valda ämne ligger i gränslandet mellan teknik och humaniora och kräver mer än ett angreppssätt för att nå så nära en komplett bild som möjligt. Anledningen till att en stor del av uppsatsen kommer att hållas deskriptiv är för att ge en grund till var vi befinner oss tekniskt sett gällande läsplattor idag då detta är något som förändras fort och som många som är intresserad av läsandets framtid kanske inte kan. Till detta tillkommer en kvalitativ analys där läsplattorna sätts in i ett historiskt perspektiv och vidare när det diskuteras vilka möjligheter som kan tänkas komma för bokmarknaden i och med läsplattorna.

För att uppnå vårt syfte har vi varit tvungna att hitta en stor mängd information utanför de tryckta källorna. Då en stor del av dessa har varit webbaserade har stor vikt lagts vid att hitta trovärdiga nätkällor. Detta betyder att valet fallit främst på kända nättidningar eller företagssidor, gäller det företagssidor har dock medvetenheten om att informationen som står där även kan vara i marknadsföringssyfte funnits med och tagits i beaktande.

1.4 Disposition

Till att börja med kommer det nedan att ges en bakgrund till läsplattan och e-boken. Därefter kommer ett definitions- och historikavsnitt där viktiga begrepp så som medium, text och bok går igenom. Förutom detta kommer även en kortfattad genomgång av bokens historia för att ge ett perspektiv på var vi befinner oss i utvecklingen för närvarande.

Efter ett kortare avsnitt rörande tidigare forskning kommer vi att komma till teoripresentationen. Då vi till stor del använder oss av Friedrich Kittler kommer det att vara ett lite längre avsnitt ägnat åt hans teorier.

Vårt nästa stora avsnitt som kommer att behandla e-boken. Även här kommer först ett avsnitt med nödvändig och upplysande definitioner och historik. Därefter kommer vi att gå djupare in på tekniken bakom e-böckerna samt fördelar och nackdelar med olika filformat som finns.

Efter genomgången av e-boken kommer vi att gå in på läsplattan. Även här kommer vi att ge en kort historik och definiera och förklara vissa viktiga begrepp. Därefter kommer vi att ge en överblick över vilka olika tekniker som finns just nu på marknaden. Vi kommer att gå igenom vilka olika skärmtkniker som finns och vad som kan skilja de olika plattorna åt. Efter denna överblick

kommer vi att gå in på hur tekniken kan komma att utvecklas framöver. Vi kommer även att gå igenom prisläget på marknaden, en aspekt som i allra högsta grad måste tas med i beräkningen när det gäller läsplattan och dess framtid. En annan viktig aspekt är miljön som tas upp i nästkommande stycke. Därefter tar vi upp multimediaplattan som även den har börjat slå stort den senaste tiden och därför är viktig att sätta i relation till läsplattan.

Efter dessa tekniska genomgångar av vad som finns på marknaden idag i form av läsplattor och e-böcker kommer vi in på vilka möjligheter och risker som vi kan skönja på bokmarknaden i och med den digitala teknikens framgång. Efter detta kommer ett diskussionsavsnitt där vi bearbetar det vi lagt fram för att ge en tydligare bild av var bokmarknaden befinner sig eller skulle kunna finna sig i förhållande till den teknik som finns runt omkring oss.

Efter diskussionen kommer en sammanfattande avslutning för att knyta ihop säcken men även för att ge förslag på fortsatt forskning samt att sja om framtiden.

2. Bakgrund

Det har hänt någonting på bokmarknaden inför ingången i 2000-talets andra decennium, läsandet sker inte längre bara i böcker och tidningar, inte heller säljs de endast via affärer och bokhandlar. Internet har i sammanhanget blivit en kraft att räkna med många spår till och med att det kommer att leda till den fysiska bokhandelns död på grund av internetbaserade bokhandlar. Även om detta skulle vara en stor förändring i hur vi tänker på bokhandeln är stora omvälvningar bokhistoriskt inget nytt. Bokhistorikern Frederick Kilgour går i sin bok *The Evolution of the Book* igenom de steg som han anser har varit de största och viktigaste i bokens historia, med hänseende till omvälvande förändringar i produktion, konsumtion och distribution.⁴

Kilgour pekar ut sju viktiga historiska steg i bokens utveckling och börjar med uppkomsten av lertavlor i Mesopotamien omkring 2500 f.Kr. Nästa steg i utvecklingen är när man i Egypten börjar använda sig av papyrusrullar omkring 2000 f.Kr., ett format som var betydligt enklare att hantera, sprida och lagra än lertavlor. Codexboken som vi ser som så självklar idag gör sitt intåg under 100-talet e.Kr. och räknas av Kilgours som steg tre. Det fjärde steget är en lång process snarare än en uppfinning eller teknik där texten får de fasta former och den formalia som vi är vana vid i dag så som rubriker, ordmellanrum, innehållsförteckning et cetera. Till detta tillkommer även papperstillverkning och att den tryckkonst vi förknippar med Gutenberg sprids i Europa. Fram till 1800-talet använder man sig av i stort sätt samma tryckteknik men sedan kommer det femte steget i och med den ångkraftdrivna trycktekniken. Boken går då från att ha varit ett rent hantverk till att bli en industriell produkt. Kilgour ser nästa steg, det sjätte, som offsettryckets intåg på 1970-talet. Det sjunde och hittills sista steget pekar han ut som den elektroniska boken med möjligheter till digital

---

⁴ Med bok menas här alltså det intellektuella alster som nedtecknas och inte den fysiska form som vi kallar bok.

publicering, hypertext och nätproduktion.⁵

Med detta som bakgrund kan man se hur tekniska framsteg ruskat om i de invanda tillvägagångssätten flera gånger om när det gäller boken. Men elektronikens framfart under det sena 1900-talet verkar ruska om mer än många tidigare förändringar. I ett slag har distribution, möjligheter och kanske rent av läsningsakten förändrats. Gränser, marknader och vem som var köpare respektive säljare var tydligare när förlagen och mediaföretagen hade oomstridd makt att trycka, distribuera och sälja nyheter, kunskap och underhållning. Nu lever vi i en allt mer "sekulariserad" medievärld. De gamla drakarna finns visserligen kvar, men de måste se sig delandes plats med bloggar, självpublicerande författare och en fullkomlig revolution i individens möjligheter att marknadsföra sig själv tack vare sociala medier.

I vissa ögon skulle läsplattan kunna ses som teknikens intrång i humaniorans helgade hemvist och att tekniken hotar den stöttepelare av vårt samhälle som är boken. Men man glömmer då att boken för det första är en teknologisk uppfinning i sig som ersatte till exempel bokrullarna och att tidningarna av idag produceras tämligen annorlunda än för 150 år sedan. Vad det egentligen handlar om är snarare att teknikens framsteg har avslöjat boken för vad den är – ett medium bland andra. En informationsbärare som formar sitt innehåll och styr såväl författare som läsare genom sin form. Innebär det att boken som medium är förlegad och död? Nej, snarare att bokens hegemoni så sakteliga når sitt oundvikliga slut. Texten, i synnerhet den skönlitterära, är inte längre bokens område allena och vår tanke med denna uppsats är att försöka se var vi befinner oss idag och vart vi kan tänka oss vara på väg.⁶

2.1 Definitioner och historik

För att kunna beskriva läsplattan som medium måste man först ha en tydlig definition av vad man menar med ett medium. Begreppet kommer från början från latinets *medium* med betydelsen mittpunkt eller det som finns mellan två saker och således fungerar som förmedling dem emellan.⁷ Det går att se ett medium som endast en kanal där ett meddelande förs fram det vill säga att man kan ha ett rent transmissionsperspektiv, i sådant fall ser man endast till *hur* något förs fram och inte *vad* som förs fram.⁸ Ett medium kan ha allt från en bred definition där rösten är ett medium då man talar, till en smal definition där det handlar om tekniska hjälpmedel för en förmedling av något, så som en läsplatta om det rör sig om en digitaliserat text. I en klassisk mediedefinition där man beskriver ett medium endast som en kanal ser man inte mediet som någon påverkande faktor, men i

⁵ Frederick Kilgour (1998), *The Evolution of the Book*, Oxford University Press, Inc.: New York, Sid. 1 ff.

⁶ Vi ska inte glömma att facklitteratur till stor del skiftat över till elektroniska medium för länge sedan. Grunden till dagens internet skapades bland annat just för att göra forskningsartiklar och papers tillgängliga för så många som möjligt. Se till exempel Sir Tim Berners-Lee, *The World Wide Web: Past, Present and Future*, <http://www.w3.org/People/Berners-Lee/1996/ppf.html> - Hämtad 2010-05-24

⁷ Erling Bjurström (2000), *Det kommunikativa handlandet, kulturella perspektiv på medier och konsumtion*, Bokförlaget Nya Doxa: Falun, Sid. 65 ff.

⁸ Ibid. Sid. 66

exemplet med rösten som medium blir det då tydligt hur detta är en alldeles för enkel definition då kön, ålder och röstläge bara är några av de faktorer som skulle påverka hur vi tolkar meddelandet vi får via mediet. Istället för att se det ur ett transmissionsperspektiv som ovan kan man se det ur ett kommunikationsperspektiv där ett medium används för symbolisk kommunikation och ur den synvinkeln kan till exempel en kaffekopp vara en kaffekopp i vissa fall men ett budskapsbärande medium i exempelvis ett fängelse om det slås mot ett rör.⁹ Om vi tar vårt avstamp från ett kommunikationsperspektiv och således inte bara ser ett medium som en fixerad transportsträcka så dyker det snart upp nya problem. Det går att definiera mediet utifrån en materiell bas det vill säga all materia som kan förmedla ett budskap så som en pinne så om man ritar med den i sand. Det går också att definiera ett medium som en teknologi, det vill säga allt som med hjälp av någon form av teknik förmedlar ett budskap så som tal eller skrivmaskin. En tredje utgångspunkt för en definition är att utgå från sociala institutioner, det vill säga vad samhället använder sig av för kanaler för att nå ut med meddelande, det skulle i så fall innebära radio, telefoni, film et cetera.¹⁰ Under den här uppsatsen kommer vi utgå från definitionen av ett medium utifrån teknologi, det vill säga ett medium är något man förmedlar något via men det är inte bara fråga om en transmission. Vi kommer dessutom se medier som budskapsbärande även om vi här inte menar att de alltid är det. Det är också viktigt att vara medveten om, och det är till stor del detta vi kommer problematisera kring, att sociala normer styr vår uppfattning av vad ett medium är och med detta kommer också problematiken med en ny produkt på marknaden. Hur väl kommer läsplattan som medium att accepteras utifrån den allmänna uppfattningen av vad ett medium är?

Ett verk eller en text kan ofta ses som överordnat dokument och medium, men behöver så alltid vara fallet? Många gånger glömmer man kanske bort den påverkan som ett medium kan ha för en läsoplevelse det vill säga den estetiska aspekten, inte bara den tekniska aspekten. Kanske kan en vacker bok eller en snygg läsplatta förhöja läsoplevelsen och kanske även i vissa fall stå för en stor del av den positiva upplevelsen. Skulle det till exempel vara någon skillnad att läsa ett gammalt klassiskt verk på originalpapper, i en vackert inbunden bok eller på en datorskärm? Antagligen skulle det ge helt olika känslor och intryck och därför kan man inte bortse från mediet påverkan oavsett om man placerar verket som överordnat mediet eller inte. Fortsätter till exempel ett verk vara oföränderligt om det visas i föränderliga dokument? En som menar att ett verk även kan vara underordnat ett dokument är Mats Dahlström som menar att: ”Verk kan lika gärna ses som sekundära i förhållande till dokument, i den meningen att dokumentet är vår omedelbara kontaktyta med verket, och verk kan därför påstås vare en *föränderlig* storhet som av varje läsare konstrueras och abstraheras ur ett eller flera dokument.”¹¹

I detta sammanhang är det även av yttersta vikt att ha klart för sig vad man egentligen menar

---

⁹ Ibid. Sid 74

¹⁰ Ibid. Sid. 80

¹¹ Mats Dahlström, *Nya medier, gamla verktyg* ur Human IT 6.4 (2002): 71-116 Sid. 81

med bok och text. Anledningen till att det är viktigt att veta vad man menar med bok är att många ser läsplattan som ett hot mot just boken men vad är det då *egentligen* de menar är hotat? Vi börjar med att besvara frågan: vad är en bok? Frågan kan tyckas enkel att besvara och en majoritet skulle antagligen svara att det är papper med tryckt text på inlemmat mellan pärmar det vill säga en codex, eller möjligtvis även en pocketbok. Formen skulle antagligen för de flesta vara papper med text omslutet av pärmar, hårda eller mjuka, som limmats eller bundits i ryggen. Att svaret kanske inte är så enkelt som ovan blir tydligt när man ska definiera begrepp som ”ljudbok” eller ”elektronisk bok”. När man läser in en bok blir detta till en ljudbok, det upphör således inte att vara en bok, men vad är det då som gör det till en bok? I det sistnämnda sammanhanget är det innehållet, det vill säga texten, som utgör boken och inte formatet. Samma sak gäller elektroniska böcker, trots att de flesta ser boken som ett fysiskt format så fortsätter vi använda samma term även på innehållet. Frågan är vad detta gör med vår inställning till de nya formaten. Blir det svårare för oss att ta till oss elektroniska böcker för att det inte är *riktiga* böcker?

Den fysiska boken som de flesta tänker på när de hör ordet bok skulle man egentligen kunna dela upp i tre delar: *verk*, *dokument* och *medium*.¹² Verk i det här sammanhanget har ingenting med kvalité och verkshöjd att göra utan är det intellektuella verket oavsett subjektiv kvalitetsbedömning. Verket är en intellektuell, intentionell och immateriell substans. Det går även att tala om verket som text, men då får man skilja på text och skrift – verkets text är något som fixeras på pappret med hjälp av skrift. När ett verk visas i ett medium uppstår ett dokument, dokumentet kan således ses som resultatet av mötet mellan verket och mediet. Verkets substans är således ingen slump utan har sin uppkomst ur ett intellekt. Det dokumentet som bildas är dock skapat efter vilka förutsättningar som står till buds beroende på det medium man väljer att förankra verket. Dokumentet kan därför komma att förändras även om verket är det samma beroende på mediet; således kan även intrycket av dokumentet förändras och med det kanske även intrycket av verket. Möjlig påverkan på intrycket av verket beroende på vilket medium som förmedlar det är dock något vi kommer gå in närmare på senare.

En annan sak som kan behöva definieras är begreppet *text*. Det går dels att tala om det rent lingvistiska den så kallade *verktexten*, men man kan även tala om texten som uppstår när verket nedtecknas – den rent typografiska texten eller *dokumenttexten*.¹³ Vad det för det mesta kommer att handla om här kommer att vara dokumenttexten och hur det visuella kan påverka läsningen när vi nu börjar läsa mer och mer med hjälp av andra medier än traditionell bok och papper. Dock ska man inte förglömma att det inte går att se på dessa båda texttyper som två vitt åtskilda poler utan ofta går de ihop och många gånger är det fruktsamt och av vikt att se just hur viktiga båda dessa komponenter är för en läsoplevelse.

---

¹² Ibid. Sid. 80

¹³ Ibid. Sid. 80

2.2 Tidigare forskning

När det gäller tidigare forskning finns det ingenting att tillgå om det här exakta ämnet, vilket är en anledning till att vi valt att rikta in oss på det. Självklart finns det även nackdelar med detta då det alltid är enklare att kunna sätta de egna slutsatserna i relation till någon annans. Det positiva med just detta ämne är dock att det befinner sig i gränslandet mellan olika discipliner så istället för att luta oss mot forskning gjord inom ämnet för förslags- eller bokmarknadskunskap har vi fått luta oss mot forskning gjord inom ämnet för medie- och kommunikationsvetenskap och bokhistoria. Inom dessa forskningsområden har själva problematiken med att gå över till nya tekniker och nya medier tagits upp och det är i detta vi tar vårt avstamp och beskriver läsplattan och dess möjligheter. Inom bokhistoria är det dock främst på senare år som man börjat inkludera även digitala böcker i större grad; tidigare såg man det bokhistoriska forskningsfältet som just forskning kring den fysiska boken som medium.

3. Teoripresentation

När det gäller medieteorier finns det bland annat två stora namn – Marshall McLuhan och Friedrich Kittler. Båda har under lång tid utvecklat och presenterat teorier kring medium, både gällande vad ett medium är och betyder och hur detta har sett ut och utvecklats under historien. Vad som är intressant är även hur de båda förutspår fortsättningen, hur kommer medielandskapet att se ut i framtiden, och kommer det vara vi eller mediet i sig som kommer påverka detta?

Marschal McLuhan gjorde ett starkt intryck forskarvärlden när han presenterade sina idéer på 1960-telet. En av de dominanta tankegångarna hos McLuhan är hur de redskap som vi har att tillgå, det vill säga hur olika medium är utformade eller vilka former för kommunikation som finns, påverkar vår perception och vårt tanke- och beteendemönster. ”Media, by altering the environment, evoke in us unique ratios of sense perceptions. The extension of any one sense alters the way we think and act – the way we perceive the world.”¹⁴ Ett medium bidrar alltså till att forma sina användare inte bara tvärt om, detta är dock någonting som många gånger sker obemärkt men som påverkar inte bara vår perception utan även hur vi fortsättningsvis väljer att utveckla produkter. Precis som vi skapar produkter efter vårt behov skapar produkterna också vårt behov av utveckling. Friedrich Kittler menar dock att det är viktigt att inte glömma att det i grund och botten är människan som har skapat tekniken och inte tvärt om så man får inte falla in i någon determinism rörande någon ond cirkel man inte kan kontrollera. Likväl är det en viktig sak att ta i beaktande; utvecklar vi produkter utifrån vårt verkliga behov eller utifrån vad vi är vana vid att behöva?

3.1 Friedrich Kittler

Friedrich Kittler, född i Tyskland 1943, är en av de mest kända teoretikerna när det gäller

¹⁴ Marshal McLuhan (2001), *The medium is the message – an inventory of effects*, Ginko Press, Inc.: Berkley, California, Sid. 41

medieteori. Kittler försöker upprätta ett *mediernas genealogi*, det vill säga han vill åskådliggöra hur våra medier har förändrats genom historien.¹⁵ För att göra detta delar han in mediehistoria i ”1800”, ”1900” och ”2000”. En av de främsta anledningarna till detta är att undvika alla de förförståelser som indelningar som ”romantiken”, ”modernismen” et cetera ger.

Det som särskiljer Kittler från många andra inom det humanistiska forskningsområdet är att han varken ser på utvecklingen med melankoli eller med paranoia.¹⁶ Han vill inte dela upp världen i en god humanistisk skriftbaserad värld och en omänsklig och opersonlig teknisk värld. Istället intresserar han sig för varför denna ovilja till tekniken finns inom det humanistiska ämnesområdet. Detta till trots anser han inte att all teknologi per automatik är av godo. Kittler menar att vi redan är formade av den teknologi som vi förkastar. Utvecklingen till trots med interaktivitet och hypertextualitet¹⁷, är det likväl en design som imiterar en textualitet som vi känner igen.¹⁸

Kittler intresserar sig bland annat för de begränsningar som finns i hur vi använder oss av medier. Han menar inte att det är medierna i sig som begränsar och bestämmer våra ramar utan det är vår egen erfarenhet och hur vi tidigare använt oss av medier som gör att vi inte kan använda oss av deras fulla potential. Kittler menar att vi använder dagens teknik för att utföra gårdagens handlingar. Precis som McLuhan menar Kittler att det är först när nya medier gör sitt intåg som man kan upptäcka de gamla i deras egenskap av medier.¹⁹ ”...vad vi än tänker så står vi inte fria från de medier som möjliggör själva tänkandet.”²⁰ I förlängningen innebär detta enligt Kittler att de medieteorier vi använder oss av fungerar på vår medialt bestämda verklighet eftersom det är dessa som ligger till grund för teorierna. Men i samma krassa ljus som Kittler lyser över tidigare teorier applicerade på medier måste även hans mediegenealogi teori ses eftersom även denna har bara att återge vad som givits den via de informationskanaler vi har att tillgå.

Kittler menar att litteraturvetenskapen riskerar att utrota sig själv genom att leva kvar i ett 1800-tal där pennan var det enda medium man hade att skriva en bok med och boken var det enda medium man hade att tillskansa sig det skrivna ordet. Boken som medium var ohotat och det fanns inget annat att fokusera på än just det skrivna ordet och tänkaren bakom. Nu, menar Kittler, är situationen annorlunda. Även boken och skrivandet är del av en teknologi och om man inte studerar ämnet annorlunda kommer det att av naturliga skäl försvinna. Med detta i åtanke insisterade Kittler när han blev vald till professor vid Humboldt- universitetet i Berlin att det skulle vara i en professur i ett nytt ämne – mediehistoria.²¹

¹⁵ Friedrich Kittler (2003), *Maskinskrifter – essäer om medier och litteratur*, Bokförlaget Anthropos: Gråbo, Sid. 13

¹⁶ Ibid. Sid. 13

¹⁷ Hypertextualitet är en egenskap hos ett dokument som gör att man genom att klicka på till exempel ett markerat ord kan komma vidare till ett annat dokument. Detta är vanligast på webben där olika sidor är länkade till varandra.

¹⁸ Friedrich Kittler (2003), *Maskinskrifter – essäer om medier och litteratur*, Bokförlaget Anthropos: Gråbo, Sid. 14

¹⁹ Ibid. Sid. 13

²⁰ Ibid. Sid. 26

²¹ Ibid. Sid. 11

Tidigare har man sett medieteknologin som människornas verktyg men Kittler menar, liksom McLuhan, istället att det är medierna som bestämmer vår situation och därför bör även de beskrivas och analyseras. Detta kan tyckas deterministiskt och som om Kittler fråntar människan all makt i processen. Så är dock inte fallet eftersom det är just människornas situation, även om det är medierna som bestämmer förutsättningarna.²² Vad Kittler vill göra är snarare motsatsen till att ge bilden av teknologin som deterministisk, han vill istället analysera den, avförtrolla kulturen och genom insikt och analys kunna ifrågasätta det vi anser vara självklart.

Det är dock inte Kittlers avsikt att analysera historiska skeende med moderna termer, snarare vill han visa hur det moderna som fortfarande tolkas och styrs utifrån det historiska. Kittler belyser hur vi i dagens samhälle inte har några problem att analysera och problematisera sändare, mottagare och meddelande men när det kommer till själva mediet ser vi detta som transparent och något som inte behöver eller kan ifrågasättas. Det finns en bild av att vi kan forma och påverka mediet efter våra behov, men gör vi det? Kittler skulle säga nej med den förklaringen att vi dels är förblindade av vanan och dels har en förmåga att idealisera mediet. När det gäller vanan så har vi en förmåga att ta vissa medier för självklara. Tidigare har vi haft radion att lyssna på, TVn att titta på, skrivmaskinen att skriva på och böcker och tidningar att läsa i. Eftersom vi gärna vänjer oss vid ett medium användes datorn till en början främst till att skriva på – en ersättning till skrivmaskinen. Ett exempel på detta ser vi fortfarande i användandet av det så kallade QWERTY-tangentbordet vilket är baserat på skrivmaskinen där bokstäverna var placerade så att typarmarna inte skulle haka i varandra.²³ Detta har sedan följt med till datorn – inte för att de behöver vara placerade så eller för att det är det mest effektiva – utan för att folk är vana vid det. Det finns ett annat tangentbord framtaget för att det ska gå snabbare att skriva på det, DVORAK²⁴, men det har aldrig fått någon större genomslagskraft. Syftet med detta exempel är att visa hur våra förväntningar och behov färgas av vad vi redan är vana vid. Med detta i åtanke kan det vara värt att med en vaken blick se på medierna och deras möjligheter men även deras nackdelar.

Anledningen till att Kittler väljer att titta på mediernas genealogi är för att genealogin söker efter härkomst snarare än ursprung. Liksom när det gäller så mycket annat är det inte allt som skapas som går till historien. Vad Kittler bland annat intresserar sig för är just vad som går till historien och varför. Vad Kittler vill kunna besvara är varför vissa medier blir dominerande samt vad det är som lägger grunden för denna förutsättning? Det är någonting i vår vana och vår förväntning av ett medium som gör att datorn idag används så flitigt. Så frågan är hur till exempel boken möjliggjorde datorn. Och vidare – vad möjliggör dagens mediekonsumtion för framtiden?

Under 1800-talet var det skriften som var bärare av kulturens samlade flöde, allt som

---

²² Ibid. Sid. 11

²³ QWERTY är en förkortning baserad på de första bokstäverna på tangentbordet.

²⁴ Även här är det de första bokstäverna på tangentbordet som utgör förkortningen.

skedde, tycktes eller förmedlades skedde via det skrivna ordet. Lika självklart som paradoxalt innebar detta att den mediala status som skriften trots allt hade som ensam aktör förblev osynlig. Skriften som verktyg och källa var så självklar att tanken på den som ett medium i vår mening inte fanns. När man sedan kommer in på 1900-talet så fragmenteras det samlade informationsflödet i samhället och innebörden av ett medium synliggörs. I ljuset av fonografer och grammofofoner blir plötsligt skrifterna än tystare än tidigare. Nu blir det tydligt vari skillnaden mellan dessa olika medier ligger. Med blicken i backspegeln kan det vara svårt att se hur införandet av nya medier i denna tid skulle kunna tas emot med annat än odelad glädje, men så var inte fallet. Precis som vissa idag kan vara skeptiska till tillexempel läsplattor och digitala böcker för att de tror att det kan hota den fysiska boken, var man vid införandet av medier med ljud skeptiska mot detta nya. Ett av argumenten mot just grammofofonen och fonografen var att den inre röst man tidigare hört när man läste nu skulle försvinna.²⁵ Det var således en kritik mot det passiva subjektet. Liknande kritik uppstod när den rörliga bilden kom. Rädslan som gjorde sig gällande i samband med den rörliga bilden var bland annat att den fria visuella fantasin man tidigare haft och som möjliggjort spektakulära skeenden för det inre ögat, nu skulle ersättas med det typiskt filmiska sekventiella bildspelet.²⁶ Dåtidens kritiker menade att texten nu endast skulle bli till svarta tecken på ett papper, stumma och orörliga, utan förmåga att frammana lika levande ljud och bilder som förr.

1900-talet kan alltså ses som tiden då man gick från ett medium – skriften – till flera olika helt separata medier som film och grammofofon. I och med detta stod det klart att ett medium i sig kan ha olika funktioner och ge helt olika uttryck. Även användandet av dem skiljer sig stort. Att läsa en bok hade under 1800-talet varit något man gjorde tillsammans och många gånger läste man högt för varandra. Under 1900-talet blev istället läsningen av boken något som man gjorde på egen hand medan lyssnandet på grammofofon och att gå på bio blev något socialt. Men det var inte bara sällskapslivet som påverkades av nya medier, även yrkesutövande påverkades. I takt med skrivmaskinens intågande blev det också vanligare med kvinnliga sekreterare och de blev inte bara vanligare – de blev också en viktigare del av yrkeslivet.

Efter fraktionen till flera medier under början av 1900-talet fick litteraturen omdefinieras sig. Böcker blev nu ett medium i förhållande till de andra. Böckerna bestod, i förhållande till andra medier, av saker som man inte kunde fånga på något annat sätt. Det var i böckerna man kunde finna saker, fantastiska nog, att inte kunna fångas på bild eller med ljud.²⁷ Detta till trots menar Kittler att litteraturen lamslogs, att den inte utvecklades efter 1800-talets storhetstid utan istället dömdes att upprepa samma sak om och om igen. Enligt Kittler är litteraturen visserligen inte död – men inte heller levande.²⁸

²⁵ Friedrich Kittler (2003), *Maskinskrifter – essäer om medier och litteratur*, Bokförlaget Anthropos: Gråbo, Sid. 17

²⁶ Ibid. Sid. 17

²⁷ Ibid. Sid. 30

²⁸ Ibid. Sid. 31

3.2 Mats Dahlström

Då vi i stor utsträckning använder oss av Mats Dahlströms definitioner när det gäller boken och dess komponenter så som text och dokument et cetera kan det vara av vikt med en kort presentation. Mats Dahlström är lektor vid Bibliotekshögskolan i Borås och riktat in sig på digitalisering med fokus på bland annat utvecklingen av digitala böcker samt hur de uppfattas av så väl allmänhet som av människor som jobbar inom bokbranschen.

Även om det finns de inom bokhistoria, så som till exempel Mats Dahlström, som intresserar sig även för digitaliseringen av böcker och läsande finns det fortfarande många som vill se skarpa gränsdragningar och som menar att bokhistoria handlar om böcker och inte om datorer. Detta leder till en kulturarvsfråga om vad som kommer att hända med de böcker som ”föds” digitala. Vad kommer att hända med de böcker som skrivs digitalt för att läsas digitalt och således även måste bevaras digitalt? Kommer dessa att stå utanför kanon, åtskilda från de bokhistoriens fysiska böcker?

3.3 Frederick Kilgour

Frederick Kilgour, som är professor i biblioteks- och informationsvetenskap vid University of North Carolina är en av undantagen inom bokhistoria – han kombinerar den traditionella bokhistorien med den digitala tekniken. Han tar sitt avstamp i ämnet bokhistoria och inkorporerar den nya tekniken med tillverkningsprocesser, mediasystem och funktioner i det tidigare forskningsområdet av lertavlor, bokrullar och codex. Genom detta sätter han även in den digitala boken i kedjan som utgör bokens utveckling.

Som tidigare presenterats anser sig Kilgour se sju viktiga steg i bokens historia varav den elektroniska boken ingår i det sjunde stadiet. Men liksom Kittler som helst talar om mediernas geneologi då han anser att det är en kontinuerlig utveckling med inbördes påverkan så anser inte heller Kilgour att det går att se dessa steg som enskilda stora händelser. Kilgour menar istället att det handlar om gradvisa processer som inte sällan löper parallellt med varandra. Liksom Kittler menar att medierna påverkar varandra och ger inspiration till nya medier menar Kilgour att så även är fallet inom bokhistorien. Böckers utformning har inspirerat och påverkat den framtida utvecklingen och bara för att något blir modernt försvinner inte omedelbart det som fanns tidigare. Liksom evolution i allmänhet händer saker inte alltid över en natt eller med en jämn intervall, många gånger finns det istället långa tider där utvecklingen inte är särskilt märkbar medan vissa förändringar syns mer. Detta till trots är det många som ser digitala medier som något revolutionärt och som utgörande en kvalitetsmässig brytpunkt gentemot tidigare medieformer. Detta kan då ställas i kontrast till en idealiserad bild av den kalvskinnsdoftande 1700-talsboken. Skulle man titta

närmare och jämföra 1700-talets bokproduktion av codex-boken med produktionen av den samma under slutet av 1900-talet skulle den senare dock ha betydligt mycket mer gemensamt med elektronisk publicering. Visst kan man se digitaliseringen av boken som något revolutionärt men i en längre kontext skulle antagligen både Kittler och Kilgour hävda att det snarare handlar om något evolutionärt.

Kilgour ger i sin bok *The Evolution of the Book* (1998) om sin bild av utvecklingen för den elektroniska boken. Även om Kilgour är hoppfull inför framtiden för den elektroniska boken så jämför han den, så som den såg ut i slutet av 90-talet, med den första bilen. Till en början, menar han, såg bilen ut som vagnarna som tidigare dragits av hästar eller som han uttrycker det – ”horseless-carriages”.²⁹ Anledningen till detta var helt enkelt att det var så man ansåg att ett färdmedel såg ut och att bilen endast var en utveckling av vagnen. Till en början styrde man till exempel allting med hjälp av händerna då det var så man hade gjort tidigare. Det var först senare som man övergick till fotpedaler då det var mer effektivt. Enligt Kilgour befann sig elektroniska böcker i slutet av 90-talet fortfarande i detta ”horseless-carriages”-stadium. Kilgour framhåller de två främsta argumenten mot elektroniska böcker som hördes under slutet av 90-talet nämligen att man ”inte kan kurra upp sig i sängen med dem” och att man ”inte kan ta med sig dem till stranden”. För att lösa dessa problem och för att den elektroniska boken överhuvudtaget ska slå igenom ser han två huvudsakliga kriterier:

an electronic reading device that must be even easier to use than the printed book; and second, an easy-to-use system, containing large and continuously updated databases, both remote and local, that will supply information whenever and wherever users may need it and from which they may withdraw items either for retention or online use. The databases must include digitized books, journals, reports, brochures, dramatic presentations, musical scores, concerts, audio and video material, and other forms of information not yet thought of.³⁰

Detta är en beskrivning som börjar stämma bättre och bättre överens med var vi faktiskt befinner oss i dagsläget, även om det Kilgour beskriver mer liknar en multimediaplatta än en läsplatta. Förutom dessa båda huvudkriterier listar Kilgour sex punkter som han anser vara avgörande för att denna hypotetiska läsplatta ska köpas och användas av läsaren:

(1) its legibility should be better than that of the most legible books; (2) its display should accommodate at minimum the five hundred words printed on an average six-by-nine-inch book page; (3) its size and weight should both be less than those of an average novel; (4) it should be possible to hold, manipulate, and read with one hand; (5) its one-time cost should be less than the average price of a novel; and (6) it should be able to access text in any one of millions of databases anywhere and at any time.³¹

---

²⁹ Ibid. Sid. 151

³⁰ Ibid. Sid. 152

³¹ Ibid. Sid. 152

Går man igenom Kilgours sex punkter uppfylls de flesta av dessa mer eller mindre genom dagens läsplattor. Den enda punkt som är långt ifrån uppfyllt är egentligen punkt fem där Kilgour menar att kostnaden för en apparat för läsning bör vara mindre än det genomsnittliga priset för en bok. Det är dock frågan om det kan anses rimligt att en läsplatta skulle kosta så lite även om den i dagens läge kan anses vara alldeles för dyr. Vi kommer att återkomma ytterligare till Kilgour och hans kriterier för att e-boken ska kunna konkurrera med fysiska böcker längre fram.

En kritik som bland annat Mats Dahlström framför mot Kilgour är att han ibland riskerar att dra den evolutionära synen på bokens utveckling lite långt samt att han tenderar, liksom så många andra bokhistoriker, att fastna i den västerländska kontexten. I Kina hade man till exempel långt tidigare än Europa tryckkonst utan att det utvecklades till codex-böcker.³² Detta är dock ingen diskussion som kommer dras längre här utan bara nämnas som källkritik. Som bakgrund och för att sätta in läsplattan i en historisk kontext fungerar dock Kilgour bra, även om det historiska lätt blir en västerländsk sådan.

4. E-boken

Trots att e-boken har funnits ett tag är det inte säkert att så många ännu läst en. Även om man skulle vara van vid detta är det säkert mycket man egentligen inte vet om vare sig formatet eller begreppet. Nedan kommer således behövlig definition och historik som en introduktion till ämnet. Därefter kommer en något mer djuplodande beskrivning av den tekniska situationen idag gällande e-böcker.

4.1 Definition och historik

En elektronisk bok är själva filen med texten till boken och alltså inte själva läsplattan. Det kan verka lite förvirrande, men förenklat skulle man kunna jämföra filen med inlagan i en fysisk bok och läsplattan med själva pärmen.³³ I princip är det alltså ett sätt att lagra text och instruktioner för hur texten ska avkodas och visas på en skärm, som vilken text-fil som helst. E-böcker har funnits länge, betydligt längre än till exempel persondatorn. Redan 1971 började Michael Hart fundera över hur man bäst skulle kunna använda den servertid han blivit erbjuden att utnyttja vid *Materials Research Lab* vid University of Illinois.³⁴ Värdet av tiden han fick beräknades till \$100 000 000 USD så Hart ville försöka använda den på ett sätt som kunde i någon mån göra skäl för sig. ”[H]e announced that the greatest value created by computers would not be computing, but would be the

³² Mats Dahlström, *Vidgade vyer inom bokhistoria : Kilgours bokevolution*, <http://www.adm.hb.se/~mad/svb02.htm>

³³ Den här jämförelsen haltar lite, eftersom digitala böcker och fysiska diton inte är helt jämförbara. Interaktionen mellan läsplattan och e-boksfilen är till exempel en integrerad del av hur mediet fungerar. Men som belysande exempel räcker den.

³⁴ Michael Hart, *Gutenberg: The History and Philosophy of Project Gutenberg*, http://www.gutenberg.org/wiki/Gutenberg:The_History_and_Philosophy_of_Project_Gutenberg_by_Michael_Hart - Hämtat 2010-05-24

storage, retrieval, and searching of what was stored in our libraries.”³⁵ Den första text Hart digitaliserade var USA:s självständighetsförklaring, varför den kan sägas vara den första elektroniska boken i världen. Detta lade grunden till vad som nu är *Project Gutenberg*.

Gutenberg går till så att individer skriver av böcker som inte längre är upphovsrättsskyddade och dessa läggs sedan upp för fri nerladdning. Syftet är enkelt: ”To encourage the creation and distribution of eBooks.”³⁶ Till största delen utgår man från volontärer som ställer upp och man har därför ingen direkt kontroll över vilka böcker som läggs upp eller hur noggrant avskrivna de är. I stort förefaller projektet faktiskt fungera tämligen väl.

Den elektroniska boken är alltså i sig äldre än såväl persondatorn, det vill säga datorn i den skepnad vi vanligen kommer i kontakt med idag, som läsplattan. Naturligtvis har olika utspel gjorts med nya landvinningar. Allt från böcker på diskett till mer eller mindre användbara multimedieböcker på CD-ROM såldes, och Voyager, med dess excentriske grundare Bob Stein i spetsen, var kanske den som tog e-böcker på störst allvar.³⁷ Voyager producerade ett flertal titlar, främst för Apple Macintosh datorer, men var i slutändan inte framgångsrika. Så trots att elektroniska böcker existerat i sammanhanget ganska länge har de inte haft något större genomslag utan förblivit en nisch produkt. En del har läst på sina handdatorer, några på vanliga datorer och ytterligare några på telefoner. Först nu under den senare delen av de första tio åren av 2000-talet har det börjat lossna lite. Mycket tack vare läsplattan.

4.2 Filformat

Ett problem för e-boksmarknaden är att det inte har funnits ett filformat som fungerat på alla läsplattor. En fil är helt enkelt representationen av bokens text i ettor och nollor som sedan kan tolkas av läsplattan.³⁸ *Adobe Portable Document Format* (PDF, används främst till dokument), *Hypertext Markup Language* (HTML, används främst till hemsidor), Mobipocket (skapat som e-boksformat) och rena textfiler är alla exempel på format som använts eller används för e-böcker. Inget av dessa format har varit särdeles framgångsrika, bland annat på grund av tekniska begränsningar. PDF och HTML lämpar sig inte för e-böcker eftersom de inte kan omflöda texten för att passa olika skärmstorlekar respektive inte kan hantera annotation eller läsning av filerna.

Mycket tyder dock på att det öppna *Electronic Publication*-formatet, mer känt som epub, är på väg att bli standard. I synnerhet efter att förlaget Hachette valde det som sin standard hösten 2007, har många följt efter. Däribland Google, svenska Elib och i Storbritannien har det blivit en

---

³⁵ Ibid.

³⁶ Michael Hart, *Gutenberg: Project Gutenberg Mission Statement*, http://www.gutenberg.org/wiki/Gutenberg:Project_Gutenberg_Mission_Statement_by_Michael_Hart - Hämtat 2010-05-24

³⁷ Amy Virshup, Wired: *The Teachings of Bob Stein*, http://www.wired.com/wired/archive/4.07/stein_pr.html - Hämtat 2010-05-24

³⁸ Jacob Palme, Nationalencyklopedin; <http://www.ne.se/lang/filformat> - 2010-05-05

allmän standard.³⁹ Också *Project Gutenberg*, som lägger upp e-boksversioner av böcker med utgången copyright har nu anammat epub. Undantaget utgörs av Amazon som har ett eget format baserat på Mobipocket (som ägs av Amazon), men som inte fungerar på några andra plattor än den egna Kindle. Dock finns Kindle-mjukvaran till ett flertal andra sorters plattformar, däribland iPhone, iPad och Blackberry smartphones.

Epub är utvecklat av *International Digital Publishing Forum* (IDPF), en ideell organisation med syfte att underlätta digital publicering, är uppbackat av bland andra Adobe Systems, en av de större aktörerna inom både digital och analog publiceringsteknik. Epub är explicit framtaget för att försöka undvika de problem som exempelvis filmindustrin haft med formatkrig mellan först Betamax och VHS (två videobandsformat) och senare HD-DVD och Blu-ray (två högupplösta videoskivformat).⁴⁰ Förhoppningarna från till exempel Elib är att epub ska kunna bli för e-böcker vad MP3 blev för musik.⁴¹

5. Läsplattan

Om det är relativt få av alla bokälskare som har läst e-böcker, så är det betydligt färre som idag i Sverige som faktiskt har fått bekanta sig med en läsplatta. Detta är dock något som kan komma att förändras inom en snar framtid. Nedan kommer vi gå igenom olika definitioner och förklarande av tekniska begrepp samt ge en historisk genomgång rörande läsplattans utveckling. Efter detta kommer vi att gå in lite närmare på olika typer av skärmtekniker samt försöka sja lite om den framtida utvecklingen. Förhoppningsvis ska detta så leda till några av förklaringarna till varför läsplattan inom en snar framtid kan var något som betydligt fler kommer att komma i kontakt med.

5.1 Definition och historik

En läsplatta definieras av Nationalencyklopedin som en ”handdator med integrerad programvara, avsedd för återgivning av digitalt lagrad text /.../, med eller utan bild och ljud.”⁴² Storleksmässigt är de vanligaste läsplattorna ungefär så stora som en tunn pocketbok och med liknande läsyta.

Läsplattan utgör den huvudsakliga grunden till läsning av e-böcker idag. Utan läsplattan skulle den breda massan sannolikt fortfarande inte bry sig om att försöka läsa på något annat än papper. Läsning på dator är något som allt fler förvisso ägnar mycket tid åt genom nyhetsläsning på Internet, e-post och liknande, men för skönlitterär nöjesläsning är de flesta inte intresserade. Fläktljud, otillräckliga skärmar och, på grund av att fler och fler spenderar stora delar av arbetsdagen framför datorn, en allmän trötthet vad gäller att sitta med en dator har satt stopp för mer

³⁹ Lars Schmidt, *Allt fler använder öppet format* ur Svensk Bokhandel 16.6 (2009), <http://www.svb.se/nyheter/allt-fler-anv%C3%A4nder-%C3%B6ppet-format-2010-05-06>

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Johanna Westlund, *Elib övergår till epub* ur Svensk Bokhandel 12.6 (2009), <http://www.svb.se/notiser/elib-%C3%B6verg%C3%A5r-till-epub-2010-05-06>

⁴² Dikte Helmersson, Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/läsplatta> - Hämtat 10-05-03

avslappnad läsning. På senare år har dock den tekniska utvecklingen accelererat kraftigt och vi har nu läsplattor som åtminstone ur läsbarhetssynvinkel är fullt användbara och undviker de flesta av de datorrelaterade problemen.

Man kan summera det hela med användbarhetsexperten Jakob Nielsens tankar om “lean-forward” och “lean-back”. Nielsen myntade dessa för att lättare kunna särskilja vad han kallar för aktiva medier, såsom Internet, och passiva som till exempel TV. “On the Web, users are engaged and want to go places and get things done” medan “watching TV, viewers want to be entertained. They are in relaxation mode and vegging out; they don’t want to make choices.”⁴³ Liksom i fallet med Internet är läsning lite mer komplext än TV i att det kräver en annan sorts engagemang. Det är snarare syftet hos användaren som avgör om läsningen är passiv eller aktiv. Men i fallet skönlitteratur kan man sannolikt med framgång hävda passivitet. Man slappnar av med att läsa en bok. Följaktligen är läsplattan i huvudsak till för lean-back aktivitet, medan exempelvis datorn främst är avsedd för lean-forward användning. På grund av detta ställs det naturligt vis olika krav på tekniken som används i de olika aktiviteterna. I fallet med produkter för passiv användning spelar saker som användarvänlighet, nivån på oönskat ljud och produktdesign ofta mycket större roll än för de för aktiv användning.

Den första läsplattan gjordes redan 1998 men blev inte någon storsäljare. Det är först under 2000-talets första decennium som man kan börja prata om något intåg för läsplattan. En stor anledning till detta var en misstro från bokmarknaden och förlagens sida om huruvida detta var något som någon ville ha.

Amazon Kindle, som var den första läsplatta att få verklig spridning, släpptes i USA i november 2007. I Sverige började man på allvar tala om läsplattor först under 2009, då Amazon redan hade lanserat applikationen *Kindle for iPhone* som gjorde det möjligt att läsa det man hade på sin Kindle även på sin iPhone och iPod Touch.⁴⁴ En av de största fördelarna med Amazons system är att man via trådlös synkronisering alltid har tillgång till alla sina noteringar, bokmärken et cetera på alla sina registrerade enheter. Man kan alltså enkelt flytta från en enhet till en annan och fortsätta att läsa där man var.

Att man på allvar började tala om läsplattor i Sverige innebar inte att man såg det som en reell möjlighet att de skulle få fäste i landet. Snarare var det frågan om antingen rädslor från förlag och bokhandlare att det skulle ta död på den fysiska boken eller pessimism från de som faktiskt ville se en läsplatta på marknaden. Man trodde att det skulle dröja årtal innan någon skulle släppas på den svenska marknaden då den var för liten för någon utländsk tillverkare att vilja satsa på.

När man talade om läsplattor hade man i stort sätt bara två stycken att tala om: Amazons

⁴³ Jacob Nielsen; useit.com: *Writing style for print vs. web*; <http://www.useit.com/alertbox/print-vs-online-content.html> - hämtat 2010-06-24

⁴⁴ Versioner också för Microsoft Windows, Apple Mac OS X, RIM Blackberry samt Google Android.

Kindle och Sony Reader. Inga av dessa fanns att köpa i Sverige. Till bokmässan i Göteborg hösten 2009 släpptes den första läsplattan för Sveriges del – Nuut. Trots att många entusiaster hade väntat på detta och trots att den spåddes att bli årets julklapp blev mottagandet ganska ljumt.⁴⁵

I januari 2010 var det dags för den årliga International Consumer Electronics Show (CES) i Las Vegas där. Förväntningarna var stora och det var många som trodde att det skulle dyka upp läsplattor. Det var dock få som hade anat vidden av hur många av företagen som skulle lansera just läsplattor eller multimediaplattor.⁴⁶

5.2 Electronic Paper Display

Även om de första läsplattorna kom redan i slutet på 1990-talet var det först med lanseringen av elektroniskt papper som marknaden vaknade till. Idén med elektroniskt papper har funnits ända sedan 1970-talet när grundidén, kallad Gyricon, utvecklades vid *Xerox Palo Alto Research Center* (Xerox PARC) av Nick Sheridon.⁴⁷ Ursprungligen kom den till som ett försök att skapa en skärm som kunde läsas även i starkt kontorsljus. Tekniken är ganska enkel. Det digitala pappret utgörs av två tunna plastskick med miljontals bipolära januskapslar mellan sig. En januskapsel har en positivt och en negativt laddad sida med varsin färg, som påverkas med hjälp av en speciell skrivare eller en laddad penna för att vända partiklarna och på så vis skapa text eller bilder. Det som skrivs kan lagras eller enkelt raderas och pappret kan användas igen. Detta innebär att man kan använda samma ”papper” flera gånger.⁴⁸

På 1990-talet utvecklades tekniken vidare vid *MIT Media Labs* av Dr. Joseph Jacobson och kallas numera ”electrophoretic display” eller rätt och slätt *electronic paper display* (EPD). Den mest kända tillverkaren av sådana displayer, E-Ink Corporation, är ett företag som sprungit fram ur labbet. Numera är företaget uppköpt av Prime View International. Deras produkt är för närvarande den vanligaste EPDn på marknaden.

På en EPD består pixlarna av mängder med mikrokapslar. Diametern på dessa kapslar är ungefär den samma som ett hårstrå. Kapslarna innehåller i sin tur vita och svarta partiklar, vilka är positivt respektive negativt laddade. Dessa partiklar svävar i en vätska för att kunna röra sig fritt. Med hjälp av svaga elektriska impulser kan man så styra om de svarta eller vita partiklarna skall ligga överst i mikrokapseln. Med dessa impulser bygger man sen upp bilden eller texten på det

⁴⁵ Martin Appel, PC för alla: *Nuut: Efterlängtat läsplatta lyckas inte övertyga*, <http://pcforall.se/2.1054/1.253627/nuut-efterlangtat-lasplatta-lyckas-inte-overtyga> - Hämtat 2010-05-24

⁴⁶ Multimediaplattorna är plattor avsedda att användas till flera olika uppgifter till skillnad från läsplattorna som är så kallade ”single-use devices”. Istället är de tänkta att kunna användas för att konsumera såväl film, ljud och text och kanske också kombinationer av dessa. I någon mening kan de ses som ett försök att skapa en digital tabula rasa som användaren sedan formar efter sina behov. Allt från att läsa böcker och nyheter till digital Filofax, se film och lyssna på musik.

⁴⁷ Iddo Genuth, *The Future of Things: The Future of Electronic Paper*, <http://thefutureofthings.com/articles/1000/the-future-of-electronic-paper.html> - Hämtat 2010-05-03

⁴⁸ http://www.pcmag.com/encyclopedia_term/0,2542,t=Gyricon&i=42494,00.asp - 2010-05-03

elektroniska pappret.⁴⁹ En stor fördel med tekniken är att den totalt sett bli väldigt strömsnål, eftersom när man väl ordnat partiklarna på skärmen drar de ingen ström för att stanna i den positionen. Tekniken tillåter i teorin att man uppdaterar enskilda element på en sida, men det kan lämna spökbilder, det vill säga en del av partiklarna hänger inte alltid med vid bildändring. Därför är det vanligt att man vid till exempel en sidvändning låter skärmen blinka till helt svart och helt vitt för att rensa bort föregående bild helt.

E-Inks ursprungliga tanke var att tekniken skulle användas i skyltning och till hyllpriser i affärer så att man enkelt kunde ändra pris, meddelande och annat. Av olika skäl ledde detta projekt ingenstans. Istället skapade man tillsammans med Sony Corporation den första läsplattan med elektroniskt bläck, Sony Librié, som släpptes i Japan 2004.⁵⁰ Sedan dess har marknaden expanderat. Sony har vidareutvecklat sin serie läsplattor som numera går under namnet Sony Reader, och Amazon har med sin Kindle populariserat konceptet i USA. I Sverige har konceptet med läsplattor ännu inte riktigt fått fäste, men internetbokhandeln Adlibris marknadsför sin Letto och säljer ytterligare några andra plattor, till exempel Sony Reader.

En kanske ödets ironi med elektroniskt bläck är att det just nu är den övriga tekniken som hindrar att dess fulla potential uppnås. EPD-skärmar kan nämligen göras väldigt tunna, ungefär som ett laminerat papper, och är dessutom rullbara. Men den övriga teknologin såsom minnen, processorer och batterier behöver mer plats, även om det sannolikt bara är fråga om tid innan dessa problem kan lösas. Redan idag finns ett företag som utnyttjar flexibiliteten i EPD, kallat RADIUS. De har utvecklat en hopvikbar läsplatta, men med en behållare för elektroniken och styrknapparna på ena sidan. Denna läsplatta, som då egentligen inte är någon platta, är inte större än en mobiltelefon och viks istället ut till en läsvänlig storlek.

Den mest uppenbara nackdelen med EPD är att de ännu inte finns att få med färg utanför Japan. Endast svart-vitt eller gråskala kan tillhandahållas. E-Ink har dock i intervjuer sagt att man hoppas kunna leverera färg-EPD:er i USA redan i slutet av 2010.⁵¹ I Japan har Fujitsu lanserat en läsplatta, FLEPIa, med EPD-teknik med färg.⁵² FLEPIa är dock inte tillgänglig internationellt och har ett pris på över \$900 USD, det vill säga cirka 7000 svenska kronor. Det är att jämföra med en Kindle 2 för \$259 USD, cirka 2000 svenska kronor, eller grundmodellen av Apple iPad för \$499 USD, cirka 3800 svenska kronor. Lika fullt räknar Fujitsu med att sälja 50 000 enheter under 2010.⁵³

⁴⁹ Chris Dannen, Fast Company: *Undead Tech: E-Ink and Readers*, <http://www.fastcompany.com/blog/chris-dannen/techwatch/undead-tech-e-ink> - 2010-05-04

⁵⁰ Michael Fitzgerald, Boston Globe: *Electric dreams*, http://www.boston.com/bostonglobe/magazine/articles/2009/11/01/electric_dreams/?page=1 - 2010-05-04

⁵¹ Kit Eaton, Fast Company: *E-Ink's sale clears path for color Kindle in 2010*, <http://www.fastcompany.com/blog/kit-eaton/technomix/e-ink-buy-out-clears-path-color-kindle-2010> - 2010-05-09

⁵² Kit Eaton, Fast Company: *Forget Kindle 2: Fujitsu's e-reader screen is bigger and it's in color*, <http://www.fastcompany.com/blog/kit-eaton/technomix/forget-kindle-2-fujitsus-e-reader-screen-bigger-color> - 2010-05-09

⁵³ Fujitsu press release: <http://www.frontech.fujitsu.com/en/release/20090318.html> - 2010-05-09

En annan, möjlig, nackdel är att EPD för närvarande inte kan hantera rörliga bilder eller video. Huruvida det är ett problem beror till stor del på hur man ser på läsplattor. Om läsplattor endast ses som en digital förlängning av boken är det inget problem, men om e-böcker ska utvecklas till ett konsumtionsformat i helt eget majestät är det inte omöjligt att man vill kunna ha med rörliga bilder.

5.3 Framtiden

Läsplattans framtid är oviss. Det finns en marknad för enheterna, men frågan är om den är tillräckligt stor eller inte. Till viss del hänger det på om man kommer att kunna få färgskärmar till ett rimligt pris inom en snar framtid. Som det ser ut just nu är den huvudsakliga konkurrensen till Eink-skärmarna en speciell LCD-teknologi (*Liquid Crystal Display*), som används bland annat av Apple i deras iPad. iPad är en så kallad multimediaplatta med möjligheter till internetsurfning, e-post, spel med mera, såväl som eboksläsning. Apple valde en vidareutveckling av LCD tekniken till iPad. Den kallas IPS (*In-Plane Switching*) och togs ursprungligen fram för att försöka råda bot på den dåliga betraktningvinkeln hos LCD-skärmar. Skärmen som sitter i iPad tillåter en 178° betraktningvinkel med bibehållen färgåtergivning.⁵⁴

Bilden på en LCD-skärm byggs upp med hjälp av optiskt aktiva vätekristaller vilket innebär att de påverkar vilket ljusspektra de släpper igenom.⁵⁵ Eftersom de färger som det mänskliga ögat kan uppfatta kan byggas upp genom att kombinera rött med grönt och blått, består varje pixel av dessa tre färger som sen kan kombineras på olika sätt med hjälp av svaga spänningar från omkringliggande elektroder som bestämmer hur kristallerna ligger och därmed om de släpper igenom ljus eller inte. Dock avger pixlarna inget ljus i sig själva utan behöver belysas bakifrån. Man kan göra detta med olika sorters lampor eller, vilket blivit vanligare på senare tid, med LED (*Light-Emitting Diode*) bakgrundsbelysning, som ger jämnare och klarare ljus. Som sagts är LCD-teknologin inte problemfri. De huvudsakliga problemen beror på att kristallerna inte blir jämt påverkade, utan hamnar lite olika beroende på hur långt från elektroden de befinner sig. Det leder till att kontrast och färg blir konstiga om man inte betraktar skärmen rakt framifrån. IPS-tekniken försöker råda bot på detta genom att lägga till ytterligare en elektrod, och på så sätt jämna ut verkan på kristallerna.⁵⁶ I huvudsak fungerar detta väl, men det blockerar mer ljus, vilket innebär att bakgrundsbelysningen måste vara starkare vilket i sin tur leder till ökad energiförbrukning. LED-belysning kan dock kompensera detta genom att ge både starkt ljus och ringa värmeutveckling samtidigt som energiförbrukningen är förhållandevis låg.

⁵⁴ Chris Brandrick, IT World: *iPad: IPS Screen Technology Explained*, <http://www.itworld.com/hardware/94777/ipad-ips-screen-technology-explained> - 2010-05-06

⁵⁵ Torbjörn Klittervall, Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/bildskärm/bildskärmar-med-lcd-teknik> - Hämtat 2010-05-25

⁵⁶ PC Tech Guide: *In-Plane Switching – IPS – LCDs*, http://www.pctechguide.com/43FlatPanels_In-Plane_Switching.htm - Hämtat 2010-05-25

Ytterligare fördelar är att teknologin medger ett ökat färgdjup, det vill säga att man kan återge fler färger. Det ger för ögat en stabilare och mer verklighetstrogen bild. Tack vara dessa förbättringar kan man använda en platta med en LCD-IPS-skärm på vilket håll som helst. Apple menar till exempel att det inte finns något rätt eller fel sätt att hålla en iPad; man ska kunna sitta flera stycken framför den utan att vissa får en sämre upplevelse. Dock är direkt solljus fortfarande ett problem även för dessa skärmar. Men LCD-tekniken fungerar betydligt sämre i solsken eftersom den förlitar sig på bakgrundsbelysning och ofta har ett blänkande skyddsglas.

Som redan nämnts har Fujitsu sin FLEPia-skärm på marknaden, men med tanke på att Apple säljer sin iPad billigare är det svårt att se att den kommer bli särdeles framgångsrik om inte priset sänks drastiskt. Även amerikanska Qualcomm⁵⁷ (Mirasol), holländska Philips⁵⁸ (LiquavistaColor) och andra jobbar febrilt på att få fram digitalt papper med färg och möjlighet till rörliga bilder. Som alternativ till de digitala pappren lyfts ofta OLED (*Organic Light-Emitting Diode*) fram som alternativ. Detta är en skärmt teknik där pixlarna byggs upp av dioder som lyser i sig själva. OLED har dock enligt många ännu större svårigheter i solljus än LCD-tekniken.

5.4 Priser

En fråga som har stötts och blötts i förlagsvärlden är den om pris. Vanligen handlar frågan om hur mycket en e-bok ska kosta för kunden, men naturligt nog är priset på läsplattan också av vikt.

Förlagen har länge varit rädda för att e-böcker skulle leda till att de tappar kontrollen över prissättningen. I USA i januari 2010 visade en maktkamp mellan MacMillian och Amazon att det i slutändan är så att förlagen kan styra säljarna så länge de ser till att konkurrensen bibehålls på marknaden. Macmillian Books ville att det skulle vara möjligt att sätta variabla priser på böcker som säljs till Kindle precis som det skulle vara i Apples då nyligen presenterade iBookstore.⁵⁹ Variabla priser är något som Amazon länge har motsatt sig. Initialt svarade Amazon med att strypa all försäljning av Macmillian böcker, både i digital och i fysisk form, men fick slutligen ge vika.⁶⁰ Vad hade hänt om bara en aktör hade dominerat marknaden? Amazon har tidigare varit det enda valet och därför har \$9.99 USD-priset fungerat – det fanns helt enkelt ingen annan stans att sälja e-böcker i volym.⁶¹

⁵⁷ Paul Miller, Engadget: *Qualcomm Mirasol display video hands-on in glorious 1080p*, <http://www.engadget.com/2010/01/09/qualcomm-mirasol-display-video-hands-on-in-glorious-1080p/> - Hämtat 2010-05-27

⁵⁸ Vladislav Savov, Engadget: *Liquavista demos its color e-paper display with a new QWERTY-equipped dev kit*, <http://www.engadget.com/2010/02/22/liquavista-demos-its-color-e-paper-display-with-a-new-qwerty-equ/> - Hämtat 2010-05-27

⁵⁹ Brad Stone och Motoko Rich, New York Times: *Amazon removes Macmillian Books*, <http://www.nytimes.com/2010/01/30/technology/30amazon.html> - Hämtat 2010-05-27

⁶⁰ Brad Stone och Motoko Rich, New York Times: *Publisher wins fight with Amazon over e-books*, <http://www.nytimes.com/2010/02/01/technology/companies/01amazonweb.html?scp=3&sq=Amazon%20Macmillian&st=Search> - Hämtat 2010-05-27

⁶¹ Ironisk nog har konkurrens här lett till att förlagen har kunnat spela ut säljare mot varandra och därmed lyckats höja priset, vilket naturligtvis kunden får betala.

Även i Sverige diskuteras e-bokspriser för närvarande, och det skiljer mycket mellan de olika förlagen. En snabbtitt på Adlibris.se visar att priserna pendlar från runt 50 kronor styck till nästa 200 kronor styck, men att topplistan främst utgörs av böcker från ungefär 100 kronor och ner. Man ska dock inte bli lurad att tro att dessa skulle vara ”billiga” böcker i betydelsen obskyra som folk köper för att de är billiga. Författarna som återfinns i tio-i-topp-listan sommaren 2010 på Adlibris innefattar Jo Nesbø, Liza Marklund, Lars Kepler, Jonas Jonasson och Håkan Nesser.

Kalle Magnusson på bloggen Bokens framtid har skrivit ett inlägg om när han skulle införskaffa Amanda Svenssons *Hey Dolly* från Norstedts förlag. Priserna varierade kraftigt.⁶² En inbunden bok för 126 kronor är fullt rimligt, likaså en pocket för 36 kronor. Däremot är det högst tveksamt om samma bok verkligen kan försvara att kosta 115 kronor i e-boksform. Förvisso är det skillnad i moms på e-böcker och vanliga böcker, den är 25 procent för e-böcker men endast sex procent för pappersböcker, vilket naturligt är ett problem för e-boksmarknaden. Lika fullt är det lustigt att tänka sig att en pocket, som trots allt måste tryckas och distribueras, kan vara billigare än en digital fil som i sammanhanget har ringa kostnader för tillverkning och distribution. Man kan nästan ana att prisskillnaderna går tillbaka på hur förlaget ser på e-boken. Vissa uppfattar e-boken som en ersättning för den fysiska boken och tar därmed ungefär samma pris, andra ser den snarare som ett komplement till ordinarie försäljning, på samma sätt som pocket böcker och ljudböcker är ett komplement i att de ger något man inte får genom att köpa den inbundna boken.

Även läsplattornas prisbild varierar kraftigt. De flesta läsplattor som säljs i Sverige hamnar dock i prisintervallet 2 000 till 3 000 kronor. Föga förvånande är märken som är kända och ”kvalitetsinriktade”, såsom till exempel Sony, ofta i den övre delen av skalan, medan mer okända aktörer ligger längre ner. Priserna kan dessutom variera kraftigt beroende på var man köper sin läsplatta. Bookeen Cybook Opus kan till exempel i detta nu köpas på Adlibris.se för 2 958 kronor, på Bokus.se för 2 490 och på Pixmania.se för 2 013 kronor.⁶³ Det verkar vara så att marknaden i nuläget är så liten att man inte i första hand är bekymrade om vad konkurrenterna har för priser. Förvisso är två av ovanstående säljare internetbokhandlar och den tredje en internetbaserad elektronikdja, och vi närmare efterforskning visade det sig att Pixmania köper sina plattor direkt från Bookeen, som tillverkar dem, medan Adlibris och Bokus köper sina via Riidoo som importerar dem till Sverige. Skillnaden mellan produkterna är att de som går via Riidoo får svenska menyer och svensk bruksanvisning, vilket många kunder säkerligen uppskattar. Men med Bonnier respektiver Nordstedts i ryggen borde även Adlibris och Bokus ha ett visst förhandlingsutrymme, och prisskillnaderna dem emellan pekar åtminstone åt att det finns flexibilitet i prissättningarna.⁶⁴

⁶² Kalle Magnusson, Bokensframtid.se: *36 kr för pocketen, 115 kr för e-boken*, <http://www.bokensframtid.se/2010/01/36-kr-for-pocketen-115-kr-for-e-boken/> - hämtad 2010-07-06

⁶³ Aktuella priser sommaren 2010.

⁶⁴ Det kan vara av intresse att notera att Adlibris, som säljer Cybook Opus för nästan femhundra kronor mer än Bokus, också säljer en billigare platta som är ”brandad” med deras Adlibris Letto varumärke. Det ligger inte långt bort att tänka sig att de skulle vara intresserade av att styra kunder att köpa ”deras” läsplatta i första hand.

Ännu saknas i Sverige en aktör med Amazon's eller Barnes & Noble's storlek och marknadsstyrka som helhjärtat satsar på den svenska, eller kanske rent av den Skandinaviska, e-boksmarknaden. Om och när det kommer, skulle priserna sannolikt sjunka på läsplattorna och priserna på e-böckerna stabiliseras och jämnas ut. Det förefaller vara så att det i nuläget saknas storskalig konkurrens.

5.5 Miljöaspekten

En aspekt som ofta framhålls i samband med läsplattan är huruvida den innebär en fördel eller en nackdel för miljön. Förlagsindustrin är precis som så många andra industrier en stor miljöbov. Koldioxidutsläppen är stora, vattenanvändningen massiv och miljontals träd avverkas för papperstillverkning. Bara för läsning konsumeras ungefär 750 000 ton papper per år, vilket är ungefär 100 kilo per person.⁶⁵ 50% av detta är dagstidningar som i bästa fall snabbt går till återvinning. Energikostnaderna för att tillverka papper, trycka och leverera samt eventuell återvinning är enorma. Men fortfarande råder ingen enighet i frågan om huruvida läsplattorna är mer miljövänliga än pappersböckerna eller inte. I en studie från Centre for Sustainable Communications vid Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) i Stockholm slås det fast att läsplattan är miljövänliga om läsaren läser minst 33 e-böcker. Dock kan parametrarna tyckas lite tveksamma:

Studien analyserar bokens hela livscykel från råvaruutvinning till produktion, användning och avfallshantering. Jämförelsen utgår från att boken har 360 sidor och läses av en person innan den kastas, samt att bokköparen har kört bil i två kilometer för att inhandla den. Läsplattan antas ha en livstid på två år /.../⁶⁶

Det är dels tveksamt om en bok i verkligheten kastas efter att läsaren läst den, dels verkar antagandet om två kilometers bilkörning till en bokhandel vara väl optimistiskt. Likaledes kan man fråga sig om en läsplatta verkligen bara har en användbar livscykel på två år. Det är datorindustritänkande, inte hushållsapparatstänkande; folk förväntar sig betydligt mer än två års användning av sin TV, tvättmaskin eller hushållsassistent. Det är ännu för tidigt att sia om hur konsumenterna kommer att se på sina läsplattor, men med tanke på priset kan man nog anta att många åtminstone kommer att förvänta sig längre livstid samt att läsplattorna är avsedda för användare som inte nödvändigtvis har, eller ens vill ha, en dator. En viss försiktighet vid tolkningen av resultaten kan vara på sin plats då bland andra Bonniers och Tidningsutgivarna varit med och finansierat undersökningen, vilket rapportförfattarna förvisso är helt öppna med. Resultaten kan vara färgade av vad som skulle förefalla fördelaktigt för finansierarna.

En liknande studie har gjorts i USA av Cleantech Group, baserade i San Francisco.⁶⁷

⁶⁵ Johan Falk, *Läsplattan skonar miljön*, Forsking & Framsteg nr 4 (2008), <http://www.fof.se/tidning/2008/4/lasplattan-skonar-miljon> - hämtat 2010-07-05.

⁶⁶ Sara Djurberg, *E-bok och pappersbok lika miljövänliga* ur Svensk bokhandel 23.11 (2009), <http://www.svb.se/nyheter/e-bok-och-pappersbok-lika-milj%C3%B6v%C3%A4nliga> - hämtat 2010-05-09

⁶⁷ Joe Hutsko, New York Times: *Are e-readers greener than books?*, <http://green.blogs.nytimes.com/2009/08/31/are-e-readers-greener-than-books/> - hämtat 2010-05-09

Rapporten som bland annat visade att bara den amerikanska bok- och nyhetstidningsindustrin avverkar 125 miljoner träd årligen fick resultat som inte riktigt stämmer med den svenska undersökningen utan var lite mer försiktigt positiv till läsplattan. Bland annat visade man att om en konsument köper tre e-böcker per månad under fyra års tid leder det till 168 kilo CO₂ under en Kindles livscykel, jämfört med 1 074 kilo CO₂ från samma antal böcker.⁶⁸ Därmed inte sagt att läsplattorna skulle vara miljövänligare i alla fall, och tre e-böcker i månaden är ganska mycket att läsa.⁶⁹ Elektronik innehåller ofta ett flertal giftiga substanser, bland annat plasten polyvinylklorid, mer känt som PVC. Flera företag jobbar dock hårt för att eliminera dessa och Greenpeace jobbar hårt för att få fler företag att göra mer.⁷⁰

Den amerikanska studien lyfter också fram poängen att läsplattan inte kommer att vara positivt miljöpåverkande i sig själv. För att det ska få någon positiv effekt kommer det att krävas att läsplattan får fullt stöd av förlagen så att de kan minska sin miljöbelastning bland annat genom att dra ner på upplagorna och hänvisa fler konsumenter till e-böckerna. Detta skulle leda till minskad pappersåtgång, färre transporter – detta bland annat på grund av minskat antal returer.

Som synes dras studierna med flera problem. Problematiska variabler och godtyckliga antaganden är vanliga, delvis på grund av att läsplattan som fenomen är så ny att det helt enkelt inte finns några hårda data att utgå ifrån, men en del av variablerna verkar helt enkelt inte vara särdeles genomtänkta. Vissa skulle kunna göras rimligare, andra är svårare att sia om. Till exempel tror vi inte att antagandet om att kunden kör två kilometer till en bokhandel är rimlig, likaså verkar en e-bokskonsumtion på tre böcker per månad ganska mycket. Förvisso kan man tänka sig att dessa tre innefattar även magasin, tidningar och liknande, men det går inte att utläsa om studierna gjort så eller inte. En annan problematisk variabel är hur en läsplattas livslängd ser ut både för böcker och för e-böcker. Antikvariatens verksamhet verkar till exempel inte vara medtagen. En del böcker hamnar förvisso i återvinningen, men många sparas och många säljs eller ges vidare. Likaledes verkar man inte heller ta hänsyn till att e-böcker kan radikalt minska överproduktionen, returer är som sagt inte ett problem i den digitala världen. Ytterligare en poäng som inte berörs är att läsplattorna åtminstone till viss del kan ersätta utskrifter av dokument också. Man kan i många fall lägga över sina dokument och artiklar på en läsplatta istället för att skriva ut dem.

Det är inte lätt att dra några faktiska slutsatser gällande miljöfrågan från det underlag som erbjuds. Den enda slutsats man faktiskt verkar kunna dra är att läsplattorna kan minska papperskonsumtionen och energiåtgången för återvinning och transport, men huruvida den totala miljöpåverkan är bättre eller sämre än för pappersboken verkar vara för tidigt att sia om.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Det bör dock påpekas att det inte framgår om de räknar in dagstidningar och månadsmagasin i undersökningen. Om så är fallet är tre digitala filer per månad nog snarare i underkant för många.

⁷⁰ Greenpeace Internationals rankingslista över de 18 största hemelektronikföretagen:

<http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/how-the-companies-line-up/> - hämtat 2010-05-09

5.6 Multimediplattan

En annan relativt ny kategori på marknaden och som vi tidigare nämnt är vad vi, i brist på bättre benämning, kallar multimediplattor. Anledningen till att det är relevant att ta upp dessa är för att det i diskussionerna kring läsplattorna oftast jämförs med multimediplattorna. Vad är då skillnaderna? Multimediplattorna är för närvarande i första hand representerade av Apple iPad. I sig är kategorin inte ny, försök både med prototyper och faktiska produkter har kommit och gått ända sedan 90-talet. Bland många andra har till exempel Microsofts grundare Bill Gates talat sig varm för multimediplattor i många år men aldrig riktigt lyckats övertala marknaden.⁷¹ iPad förefaller vara den första någorlunda framgångsrika. Enligt Fortune Tech har Apple på bara 28 dagar sålt en miljon enheter.⁷² Med tanke på att detta är en för Apple helt ny produkt, som dessutom bara säljs på den Amerikanska marknaden och saknar direkta konkurrenter, anses detta vara mycket bra siffror. Som jämförelse tog det den ursprungliga iPhone 74 dagar att nå en miljon sålda enheter. Men denna kategori utgörs idag nästan enbart av iPad, och om segmentet ska lyckas i längden måste det troligen till fler aktörer.

När tanken på läsplattan som ett reellt faktum på marknaden började få fäste gick allting väldigt fort. Hösten 2009 fanns redan ett gott utbud av läsplattor även om många fortfarande var svåra att få ta på i Sverige och det främst var läsplattan Kindle som fungerade riktigt bra och som sålde i överlägset antal.

I boken *Understanding media cultures* diskuterar Nick Stevenson huruvida dagens snabba informationsflöde och ökade möjlighet till interagerande med nyhetsflödet gör att målet blir att sprida en nyhet så snabbt och så mycket som möjligt snarare än noggrann undersökning, djupdykning och uppföljning.⁷³ Kanske är det detta fenomen vi får se prov på även när det gäller läsplattor och multimediplattor. Under mässan i Las Vegas som vi nämnde ovan släppte en stor del av företagen antingen en läsplatta eller en multimediplatta. Från att läsplattan varit på tapeten starkt vill nu flera företag inom branschen satsa på en egen läsplatta eller ta nästa steg och lansera en multimediplatta, däribland Hewlett-Packard, Dell, Acer och Sony.⁷⁴ Genom tiderna har det inte varit ovanligt att ett visst format presenterats som det stora nya för att sedan försvinna nästan lika snabbt igenom. Exempel på detta är minidisken som skulle vara det nya formatet att konkurrera ut CD-skivan. Frågan är om tillverkarna i sin iver att inte halka efter i tävlingen om att göra den läsplatta som säljer bäst helt enkelt glömmer bort att analysera marknaden. Vad är det som kunden vill ha? Är det möjligheten att kunna bära med sig 20 böcker på resan utan att det väger något, är

⁷¹ Todd Bishop, TechFlash: *Gates: Microsoft still likes tablets; pen-based computing isn't dead*, <http://tech.fortune.cnn.com/2010/05/03/apple-28-days-1-million-ipads/> - 2010-05-06

⁷² Philip Elmer-DeWitt, Fortune Tech: *Apple: 28 days, 1 million iPads*, <http://tech.fortune.cnn.com/2010/05/03/apple-28-days-1-million-ipads/> - 2010-05-06

⁷³ Nick Stevenson (2002), *Understanding media cultures*, Sage Publications: London, Sid. 118

⁷⁴ Erica Ogg, Cnet News: *Reading the tea leaves of iPad competitors*, http://news.cnet.com/8301-31021_3-10458551-260.html?tag=mncol - Hämtat 2010-05-25

det att slippa slösa på miljön genom att skriva ut onödiga handlingar och istället kunna ha med sig sin platta på mötet, eller är det ett mellanting mellan bärbar dator och smartphone med en bra funktion för att även kunna läsa böcker på. Frågan är om detta leder till en kapplöpning mellan olika teknikföretag om att vara först med det senaste, där marknadsföring snarare än funktion styr. Utifrån Stevenson kan man se tendensen att konsumentvärdet i den snabba och stora nyheten överskuggar innehållet även när det gäller lansering av nya digitala produkter.

Så frågan är vad det är som kunden vill ha just nu: Är det en läsplatta eller en multimediaplatta? En anledning till att iPaden blivit en så stor och omdiskuterad nyhet är, vilket inte får glömmas bort, till viss del att det är just Apple som har släppt den. Både med sin iPod- och sin iPhone-succé har Apples succé-förknippade namn nästan blivit en självuppfyllande profetia när det gäller försäljningssiffror och popularitet. Betyder då iPadens popularitet att det är en multimediaplatta som folket vill ha eller betyder det att det är produkter från Apple de vill ha?

En aspekt som ofta tas upp är priset på de nya digitala enheterna och huruvida marknaden är villig att lägga så mycket pengar på ytterligare en produkt om man redan har en som gör nästan alla saker redan. Även här är Apple ett strålande exempel på hur de tack vare sitt starka varumärke kan få folk att vilja ha deras produkter även om de många gånger är mycket dyrare än konkurrerande varumärken. När iPoden först släpptes var det många som dömde ut den med motiveringen att ingen⁷⁵ skulle vilja lägga så mycket som \$399 USD på en musikspelare.⁷⁶ Idag har iPoden blivit så vanlig och självklar att den har gått från en extravagant pryl till en självklar ägodel. På något sätt har Apple således lyckats med en normalisering när det gäller ägandet av deras produkter.

6. Möjligheter och utmaningar på den digitala bokmarknaden

Den 6 maj 2010 var temat läsplatlor i litteraturprogrammet Babel i Sveriges Television. Där gavs då prov på en inte helt ovanlig åsikt om läsande och teknik. En av gästerna var Svenska Akademiens ständige ordförande Peter Englund. Englund ställer sig positiv till läsplatlor överlag och kan se hur vissa berättelser kan få helt nya möjligheter i och med den nya tekniken men så säger Englund något intressant som nog många skulle hålla med honom om – ”Teknikbäraren är ointressant”.⁷⁷ Detta sätter han i relation till det intressanta med själva berättelsen. Englund tycker inte att till exempel läsplatlor ska överta uppmärksamheten från det vi läser på dem. Sätter man detta i relation till Kittler så skulle han ha påpekat att det är mediet som formar oss och skapar våra förutsättningar. Det går inte att bortse ifrån den digitala tekniken och dess påverkan även på

⁷⁵ Ian Fried, CNet News: *Apple's iPod spurs mixed reactions*, http://news.cnet.com/Apples-iPod-spurs-mixed-reactions/2100-1040_3-274821.html – Hämtat 2010-05-25

⁷⁶ Dennis Lloyd, iLounge: *A Brief History of the iPod*, <http://www.ilounge.com/index.php/articles/comments/instant-expert-a-brief-history-of-ipod/#2001> - Hämtat 2010-05-25

⁷⁷ Babel, del 8, sändes 2010-05-06 på SVT

litteraturen. Detta inte sagt att det inte i sin tur kommer att skapa en mängd kreativitet och kanske ny stor litteratur. Men det går inte att bortse från tekniken år 2010. Nu, om någonsin, är det intressant att titta på teknikbäraren. Vad Englund menar är att det är den litterära kvalitén som är det viktiga och att detta även hade kunnat framkomma på papyrus. Men ser man det på det viset så ser man bara till själva skriften inte till verket som helhet, det vill säga man bortser från den påverkan som mediet har för mottagaren. Berättelser är oss inte av gud given på ett papper, den är oss given utan begränsningar. Englund menar att det är berättelsens kvalitet som ska stå i centrum men genom att ta bort betydelsen av mediet så gör han motsatsen. Tekniken kan både hålla tillbaka och föra fram en berättelse, det vill säga utmaningen är att se vilka möjligheter man som författare har att göra sin berättelse eller ”text” störst rättvisa. Utmaningen ligger i att se vilka möjligheter vi har idag och inte vilka vi har haft de senaste hundra åren. Vi närmar oss mer ett stadium där det verkligen bara är fantasin som sätter gränserna. Det som vi kan skapa i vår fantasi kan vi komma närmare att faktiskt återge för andra. Men för att göra detta kan man inte bortse från vilka medier vi har att tillgå.

Läsplattorna är enheter specifikt skapade för att läsa text på. De använder skärmar med digitalt bläck och erbjuder en läskomfort som ligger i någorlunda paritet med tryckta böcker. Men är det tillräckligt? Dessa enheter kan fortfarande inte hantera färg till exempel. Inte heller är de kapabla att visa rörliga bilder, hantera bloggar et cetera – saker som många gärna vill att de ska kunna. Frågan är då om läsplattan verkligen är boken för 2000-talet, eller om det rör sig om något nytt? Snarare än en digitalisering av boken, det vill säga det tekniska mediet, så är det kanske en digitalisering av litteraturen vi ska fundera över och debattera om.

Att läsplattan kan tillföra traditionella böcker något torde vara klart. Med eventuell internetuppkoppling och tillgång till inbyggda lexikon och liknande kan plattorna göra läsningen enklare för många. Detta samtidigt som boken alltid kommer tilltala många. Men det är inget som säger att läsplattorna och e-böckerna måste utgå från den traditionella boken. Mediet formar sitt budskap mer eller mindre medvetet. Moderna teknologier och nytt tänkande skulle kunna leda till en helt ny kategori av informationsbärare där gränserna mellan ljud, bild, video och text skulle kunna suddas ut. Vad vi får då är en marknad där vi dels har den traditionella boken, dels läsplattan som ett portabelt bibliotek och dessutom en ny form av ”cross-over”. Det finns inte längre något som säger att information måste begränsas till antingen text eller ljud, rörliga bilder eller statiska. Men vad kan det innebära? Vilka effekter kan en digitalisering av litteraturen få? Även om läsplattan ligger nära boken i att den ännu försöker efterlikna den, så påverkar den också sitt innehåll. Detta diskuteras för närvarande mycket. Hur ska e-böcker säljas, vilket pris ska de ha, var ska man köpa dem? Det som ofta glöms bort i den debatten är att också boken påverkar sitt innehåll och att boken inte är ett perfekt och oföränderligt medium.

Kommer det bara vara ett nytt medium som ersätter ett gammalt, trots nya möjligheter? Risken är att man blir fast i gamla tankebanor och förutsättningar från föregående medium och att man bara befäster traditioner istället för att förnya och förbättra. I synnerhet vad gäller läroböcker kan man ganska enkelt föreställa sig att multimedia kan tillföra en hel del till lärandeprocessen.

Den digitala framtiden är inte utan risker. Det är snarare så att det är svårt att se för vem dessa risker är. Initialt skulle de påverka konsumenten mest, men marknadskrafterna skulle förmodligen leda till att säljarna i längden kommer vara den förlorande parten. Ett scenario är till exempel att Amazon köper de digitala utgivningsrättigheterna till Dan Brown. De skulle som förlag med egen affärsstruktur och egen läsplatta sannolikt inte vara intresserade av att distribuera boken på konkurrenternas läsplattor. Därför kanske man inte ens kan köpa boken om man skulle råka ha ett annat företags läsplatta istället för en Kindle.

Rättighetsfrågan över vad man köper har också ställts på sin spets i och med läsplattorna – i synnerhet när Amazon sommaren 2009 drog tillbaka en bok som sålts i deras Kindle Store utan att det säljande förlaget hade rättigheterna att göra så. Ödets ironi dikterade att det naturligtvis var George Orwells *1984* som det hela handlade om. Detta problem har dels med rent kontraktsbrott att göra eftersom Amazon i sitt användarkontrakt säger att man har rätt att för alltid ha en digital kopia av det man köpt från dem till sitt förfogande.⁷⁸ Men det är precis som det varit med musik att det är problematiskt för människor att se skillnaden på den intellektuella boken (den författaren har upphovsrätten till) och den fysiska boken (den specifika boken man har köpt i affären). När den fysiska så försvinner, innebär det helt plötsligt ett skifte till en kultur där användarrätt konsumeras snarare än fysiska ting.

Hur kommer då förlagen att påverkas när vi går in i en tid av ökat utbud av digitala böcker? I den mening som e-böcker bara är en digital version av pappersboken kommer det sannolikt inte innebära så stora förändringar för förlagen. Möjligen kommer e-boksutvecklingen ge mer utrymme för mindre förlag att konkurrera med de stora jättarna, tack vara att distributionskostnaden jämnas ut. Men om man ser möjligheterna med multimediala ”böcker” kan det däremot innebära stora förändringar för hela bokbranschen. Frågan är bara för vilka specifika aktörer? Förvisso kan man tänka sig att små förlag kommer ha lättare att tänka nytt och prova nya idéer. Men samtidigt sitter förlag som till exempel Bonniers på enorma resurser, inte bara inom tryck utan inom medieproduktion över huvudtaget. De har redan kompetens för att skapa ljud och video. Det är inte heller omöjligt att det inte blir förlagen som lägger beslag på den här marknaden, eftersom det i många fall kan vara lättare för ett videoproduktionsbolag att anställa en duktig redaktör än för ett förlag att skaffa kompetens och utrustning för avancerad digital videoproduktion. Därmed kan förlagen få möta helt nya konkurrenter. Gränserna kan komma att mer och mer suddas ut mellan

⁷⁸ Ina Fried, Cnet News: *Amazon recalls (and embodies) Orwell's '1984'*, http://news.cnet.com/8301-13860_3-10289983-56.html - Hämtat 2010-05-27

medierna och bolagen. Förlagen har länge haft ensamrätt på läsandet, läsplattorna och i ännu större utsträckning multimediaplattorna, kan komma att förändra denna ordning.

Läsplattan kan alltså på sikt komma att bli förlagens värsta fiende, snarare än dess räddare. Musikindustrin sitter just nu i situationen där inte längre de stora musikbolagen har den självklara makten, utan måste dela den med säljare och konsument på ett sätt som var otänkbart för bara tio år sedan. Samma utveckling kan komma att drabba förlagsvärlden.

7. Diskussion

I den humanistiska forskningen har man länge ägnat sig åt att analysera och problematisera avsändare och mottagare i olika sammanhang. Likaså plockar man ner ämnen i sina beståndsdelar och analyserar allt i enlighet med ett flertal teorier och filosofiska strömningar. Men sällan, nästa aldrig, ifrågasätts själva boken som tekniskt medium. Boken ses som transparent och bortom ifrågasättande. Peter Englunds inställning att det är den litterära kvalitén, och att den kommer fram oaktat mediet, som räknas är ingalunda ovanlig. Det finns en lång tradition av att se teknikbäraren som ointressant och att berättelsen är det viktiga, för såväl läsaren som forskaren. Läsplattans intåg har lyft upp frågan på dagordningen till viss del, även om det fortfarande finns de som fortsätter att hävda att teknikbäraren är ointressant. Historiskt sett kan man ganska tydligt se att så inte är fallet.

Kittler hävdar att medierna faktiskt bestämmer vår situation. Medierna levererar inte bara ett meddelande, transparent och utan påverkan. I boktermer kan man titta på typografins utveckling och den debatt som fanns om den gotiska skriftens vara eller icke-vara i Sverige. Från senare delen av 1500-talet till en bra bit in på 1800-talet var fraktur och schwabach standardtyper i Sverige, så till den grad att man till och med kallade dem för ”svensk stil”.⁷⁹ Antikvan sågs som både främmande och rent av svår att läsa. Kontrasten till idag, där de flesta har svårt att läsa gotiska typer, är fullständig. Vi ser dem snarast som en tysk form och inte en svensk.

Förvisso ska typografi, enligt vissa skolor, sträva efter att vara transparent och inte störa läsaren. Men det är inte samma sak som att vara transparent. Snarare handlar typografisk transparens om att inte störa läsaren. Förvisso kan man hävda att typografi och en övergång till läsplattor näppeligen är samma sak, men läsplattorna har visat hur viktig typografi och layout faktiskt är. Likaså har papperskvalitet, bindningar, en boks känsla och generella intryck plötsligt blivit någonting man talar om. I mångt är det en upprepning av kritiken som fanns mot till exempel grammfonen eller biografen. Precis som i dessa fall är de flesta invändningar mot läsplattan av det subjektiva slaget. Men kan man verkligen säga att det tekniska mediet är ointressant? Är det inte snarare så att inga andra än hantverkare, typografer och designers haft något intresse av boken som medium, eftersom det inte funnits något alternativ vid konsumtion av text? I linje med McLuhan och Kittler är det först med läsplattan som vi har börjat se boken för vad den är, nämligen ett

⁷⁹ Valter Falk (1989), *Bokstavsformer & typsnitt genom tiderna*, Ordfronts förlag: Stockholm, Sid. 22

tekniskt medium. Och mediet påverkar sitt innehåll, om än kanske subtilt. Om man leker med tanken på att ett medium verkligen skulle vara transparent och inte påverka läsaren, hur kommer det sig då att så många är så skeptiska mot läsplattor, att så många pratar sig varma för pappersboken. Sannolikt är det få som hävdar att det inte skulle vara någon skillnad att se samma film på en 30 år gammal TV och en helt ny platt-TV med surroundljud. Visst, filmens berättelse är viktig och kan inte göras bättre av tekniken. Men upplevelsen kan vara mer eller mindre uppslukande. Varför skulle boken vara annorlunda.

Vad gäller läsplattan är det även där viktigt med detaljerna i läsoplevelsen. En stor anledning till att de faktiskt blivit att räkna med är EPD som anses vara lika bra som papper att läsa på. Typografin har tyvärr inte diskuterats i samma utsträckning men är ingalunda mindre viktig än den varit för böckerna. På många sätt är den ännu viktigare, för på läsplattor måste både typografin och layouten fungera i flera storlekar, eftersom man aldrig vet vilken skärm eller textstorlek läsaren kommer att använda.

Den springande punkten är läsbarhet. Problemet är att det ofta är väldigt subtilt vad som gör en bok läsbar eller inte. Parametrar som hur vitt pappret är, hur svart texten är, detaljerna i de använda typerna, ligaturer etc. Allt detta utgörs av teknikbäraren och de gör så fortsatt. För läsplattor är det till exempel kontrasten på EPDn, skärmens upplösning, kan man läsa i samma situationer som en vanlig bok.⁸⁰, hur snabba är sidvändningarna, vilket typsnitt som används, hur känns blädderknapparna, är menysystemet intuitivt et cetera. Allt detta är viktigt för att kunna leverera en njutningsfull läsoplevelse.

Men även läsplatteföretagen förefaller, medvetet eller omedvetet, tänka i termer av hur böcker fungerar. Som nämnts ovan håller tillverkarna och användarna fortfarande fast vid tangentbord med QWERTY-systemet, och liknande företeelser står att finna också i e-böckernas värld. Ett tydligt exempel på detta är att det finns det flera e-boksprogram till iPad som simulerar sidvändning, inklusive virtuella pappersprassel. Ett annat är att läsplattor ofta har fodral som liknar en bokpärm.

Läsplattan har potential att göra så mycket mer än en bok. Man behöver inte ens gå så långt som att sammanföra flera sorters innehåll (text, bild och ljud) även om detta sammanförande är fullt möjligt. Vi återkommer till detta senare. Funktioner såsom textsökning, inbyggda uppslagsverk och ordböcker kan var till stor hjälp för många, oavsett genre eller texttyp. Likaså förmågan att ändra textstorleken, vilket eliminerar behovet av storstilsböcker, eller att vissa plattor till och med kan läsa upp text för användaren. Allt detta kan göra böcker tillgängliga för fler än de som redan läser idag och från förlagens sida borde det rimligen vara ett av de långsiktiga målen. Förvisso kan läsplattan göra piratkopiering av böcker till en aktivitet som inte är mer komplicerad än att kopiera musik,

⁸⁰ För läslattornas del har den diskussionen främst handlat om huruvida man kan läsa ute i solen. Något som traditionellt varit väldigt svårt med datorer och liknande.

men det innebär att man utgår ifrån att kunderna är oärliga skurkar. Varnande exempel brukar lyftas fram ur den ”kamp” som musikindustrin har levt med de senaste tio åren, men samtidigt brukar parametrarna för mätning av piratkopieringens storlek variera. Musikindustrin har brottats med ”pirater” under lång tid. När kompaktkassetten kom 1970-talet och Sony Walkman blev prylen i allas fickor gjordes många försök att göra det olagligt att göra blandband – man befarade att det skulle sluta med att ingen längre köpte skivor. Förvisso fick kassetbandsmotståndarna rätt i sak, det vill säga det säljs inte många LP-skivor längre, men det säljs mängder av musik. Och det finns mängder av artister som kommit fram tack vare att ny teknik gjort det billigare och enklare att producera och distribuera musiken. Även videon fick ett liknande bemötande från Hollywood.

Varje medieskifte har haft effekter, men det har inte alltid, kanske rent av oftast inte, slagit ut sin föregångare helt. Biografen ledde inte till att teatern och operan dog ut, TV:n slog inte ut biografen. Den totala konsumtionen av föregångaren har förvisso ofta minskat – människor har trots allt bara 24 timmar per dygn, men de flesta föregående medier lever ändock kvar och frodas. En av anledningarna till att det ny inte slog ut det gamla var att man snabbt fann nya och andra sätt att berätta på med det nya mediet. E-böckerna skulle mycket väl kunna leda till en liknande utveckling. Till exempel finns det inget som säger att man måste läsa en bok linjärt på en platta.⁸¹ Det kommer inte vara det samma som att läsa en bok, men det är precis det som skulle kunna vara poängen.

Samtidigt förefaller nya medier ofta leda till att de gamla flyttar upp i hierarkin. Det anses finare att gå på bio än att se på TV, finare att gå på teater än bio et cetera. En liknande utveckling är fullt tänkbar också i bokvärlden, där vackra, inbundna böcker än mer kan bli ett sätt att visa sin kultivering och bildning. Det är trots allt svårt att visa hur många böcker man har på en läsplatta, och bara för att man har tusen böcker i fickan behöver man inte ha läst alla.

En intressant effekt av läsplattans intåg är att den definitivt demokratiserar utgivningskedjan. Man kan peka på förlagens korrekturresurser, marknadsföringsmöjligheter och säljkanaler som kvarstående fördelar för förlagen, men med frilansande korrekturläsare, vilket även många av förlagens korrekturläsare är, sociala medier och internetbokhandlare blir möjligheterna bättre och bättre för de som vill ge ut sin bok på egenhand. Med en läsplatta är det lättare än någonsin att få en självpublicerad bok att se ut som och konkurrera med förlagsutgivningen än någonsin tidigare. Till det kommer också att man kan få sin bok, på gott och ont förvisso, utgiven mycket snabbare än via traditionella kanaler.

Men vad blir konsekvensen av denna demokratisering? Traditionellt står förlagen ofta som garant för sin utgivning genom att bidra med sitt kulturella kapital. Då uppstår frågan, hur stor roll spelar förlagen för folk som inte är i branschen? Bryr sig konsumenterna om att en bok är utgiven

---

⁸¹ Andra tänkbara varianter är till exempel följetonger där man ger ut kapitel efterhand, som noveller i tidningarna på 1800-talet. Eller varför inte böcker med prenumeration, exempelvis för studenter, där man får uppdateringar av innehållet efterhand.

på Bonniers istället för Norstedts? När det gäller mindre förlag med nischutgivning, såsom till exempel Sekwa förlag eller Roos & Tegnér, är det för all del säkert många som köper deras utgivning för att de tror på nischen eller till och med principerna förlaget står för. Men för de stora koncernerna är det svårt att se att det skulle finna någon särskild hängivenhet från läsarna. Det är nästan alltid författarna som blir populära och uppmärksammade. Det kan komma att innebära problem för förlagen vad det lider eftersom de dels saknar kontakt med sina kunder men också kan komma att riskera ses som utgivare av masslitteratur och inget annat. Detta är däremot inte nödvändigtvis dåligt för författarna, som kan komma att få mer frihet och kontroll över sin utgivning.

Böcker upptäcks oftast genom rekommendationer: via bibliotek, tidningar, vänner eller internet.⁸² Och via dessa kanaler finns inga inbyggda fördelar för de stora förlagen, i synnerhet inte vad gäller bloggar. Möjligen har de fortfarande mer att säga till om i förhållande till traditionella media (dagstidningar, morgon-TV et cetera), på grund av pengar eller att man helt enkelt känner varandra, men det kan komma att ändras snabbt. I synnerhet om författaren själv är känd på ett eller annat sätt redan innan.

Ett exempel på en bok som skapats på nya vägar är *The Complete Guide to Google Wave* av Gina Trapani och Adam Pash. Boken finns tillgänglig fritt på en hemsida på Internet, men också i pappersform för \$25 USD eller som PDF för \$9 USD. Läsare kan dessutom bidra till att förbättra boken genom att delta i rättande av stavfel, uppdaterande av information och påpekande av allehanda slag på hemsidan. Det rör sig förvisso om en teknisk bok som riktar sig till en teknisk publik, men är ändå ett intressant exempel på att man inte behöver gå den traditionella vägen längre. Internet kryllar av forum för såväl bokintresserade⁸³ som för läsplattefantaster⁸⁴, och det är inte omöjligt att det skulle gå att göra ett liknande projekt av mer skönlitterär karaktär. Även om det finns skönlitterära böcker som skrivs i samarbete mellan ett par stycken författare har det ännu inte kommit något i denna massform där vem som helst kan bidra. Möjligen kan fanfiction ses som ett exempel på massarbete, men där skriver man oftast ett eller ett par kapitel var, snarare än hela boken tillsammans.

I linje med dessa kollaborativa idéer kan en digital bok dessutom uppdateras. Generande stavfel, faktafel eller liknande behöver inte längre vänta till nästa tryckning. I synnerhet i fråga om läroböcker skulle det här kunna gynna studenterna, då man kanske inte skulle behöva köpa nya upplagor av allt, även om det förvisso rent ekonomiskt är bättre för förlagen om de gör det. Men man kan också tänka sig flera möjligheter, till exempel att till exempel sälja böcker per kapitel eller att låta kunden prenumerera på uppdateringar et cetera.

⁸² Exempelvis kan bloggar, kundrecensioner, läsarforum och andra författares rekommendationer ingå här.

⁸³ Till exempel <http://www.goodreads.com/>

⁸⁴ Till exempel <http://www.mobileread.com/>

Även om läsplattan skulle kunna komma att skada *förlagen* i längden, är den sannolikt samtidigt till gagn för konsumenten. Den långa svansens ekonomi⁸⁵ och möjligheten att lättare kunna få tag i vilken bok som helst, var som helst och när som helst är det svårt att ur konsumentperspektiv se några direkt negativa sidor till. Problemet uppstår framför allt om det utvecklas till en marknad av slutna system där man behöver olika läsplattor från olika företag för att kunna läsa både Dan Brown och Neil Gaiman. Dock ligger det som sagt inte i någons intresse mer än vissa sorters bokhandlar att så skulle bli fallet, så det är tveksamt om detta verkligen är ett realistiskt problem. Det är inte heller så att det nödvändigtvis spelar någon roll i längden, antingen på grund av att formaten är samma för alla genom att alla använder epub eller något annat standardformat som tendensen redan har varit här i Europa, eller genom att vara tillgängliga på mer än en platta som de tre stora i USA. Redan nu kan man till exempel använda Amazon Kindle Store, Barnes & Noble Nook Store och Apple iBookstore på iPad, och sannolikt kommer vi få se mer av det tillvägagångssättet på andra sidan Atlanten, åtminstone på multimediaplattorna.

Bokindustrin och dess vidhängande kulturindustri har i princip aldrig tidigare varit särskilt intresserat av mediet för läsning. Förvisso har olika sorters böcker och deras för- och nackdelar kommit upp lite av och till, men aldrig i den utsträckning vi ser med läsplattorna. Detta har dock dragit med sig en aspekt från teknikindustrin som man aldrig tidigare brytt sig om i konsumentledet – snabb utveckling. Processorer, uppkopplingar, skärmar och så vidare blir bättre och bättre med en rasande hastighet, och läsplatttillverkarna kämpar för att hänga med. Men hänger förlagen och läsaren med? Det är en fråga som kommer att behöva begrundas framöver.

När man talar om läsplattan och eböcker blir det lätt att bilden begränsas till en traditionell bok i digital tappning. Ska läsplattan bli en produkt att räkna med bör förlagen snarare se den potential (exempelvis multimedamöjligheter, bokinköp var kunden än befinner sig) som den har utöver att man kan läsa text på den. Även om det är skillnad på läsplatta och en multimediaplatta så bör man kanske vidga sin syn även på läsplattans möjligheter. De nackdelar som skulle kunna finnas med att använda en multimediaplatta till läsning är att det drar mer ström, att det skulle vara mer tröttsamt för ögonen att läsa på en LCD-skärm samt att vissa kanske inte vill bli distraherade av mail, YouTube eller annat när de ska läsa en text. Å andra sidan erbjuder de möjligheter till interaktivitet med böcker som inte tidigare varit möjliga. Exempelvis truppförflyttningsskartor i historiska böcker, eller illustrerande små animationer för att barn lättare ska kunna förstå glaciärer.

Läsplattorna som finns idag har oftast inte mer än några få användningsområden, man kan läsa och i vissa fall skriva lite. Men en koppling till den vidare världen behöver inte enbart vara av

⁸⁵ Principen är att man säljer några få varor till många, men många olika uddavaror till få. Med direktförsäljning, internetkataloger och även digitala varor är mängden varor som är möjliga att tillhandahålla i det närmaste obegränsade. Amazon.com är ett vanligt exempel på ett företag som utnyttjar långa svansens ekonomi till sin fördel. Termen kommer från Chris Andersons bok *The Long Tail* (2006), men principen har använts inom statistik sen åtminstone 1940-talet.

ondo. Om man hör orden ”läs en bok” ser man det nästan automatiskt som en solitär syssla. Man sitter ensam på en kammare, under ett träd eller vid en brasa och läser. Likväl är detta inte nödvändigt sant. De flesta barn älskar att få böcker lästa för sig och det var först på 1800-talet som det normala blev att läsa tyst för sig själv. Tidigare läste man högt, ofta i grupp om flera. Kanske man också diskuterade det som lästs. Så dagens möjligheter med digital litteratur att kunna interagera med andra via exempelvis Facebook eller Twitter är kanske inte så främmande som de först kan te sig för många. Flera möjligheter kan ges för att ha bokcirklar långt ifrån varandra och författare skulle, förutom att lättare kunna kommunicera med sina läsare, till och med kunna skriva icke-linjära böcker eller oändliga följetonger eftersom bokens vikt och tryckets kostnad är noll och intet. Böcker där man kan få välja kapitel B1 eller B2 för att sedan få olika berättelser längs vägen och på så sätt involvera läsaren i skapandet av berättelsen. Trots allt finns principen finns redan i till exempel datorspel. En större öppenhet i böckerna skulle också kunna göra det enklare att hitta exempelvis fanfiction för det man just läst. Läsplattan skulle helt enkelt kunna ge oss hypertext i bokform.

Givetvis är det inte svårt att måla upp skräckscenarion där man konstant blir avbruten i läsandet av e-post, snabbmeddelanden eller liknande; men med viss varsamhet och respekt för läsaren skulle det snarare kunna bli de bästa delarna av det gamla och det nya. Men det finns en rädsla att folk ska klicka bort sig och förta författarens auktoritet. Massan som auktoritet och som en effekt av det okontrollerad ”bestsellerism” är inget den litterära kulturindustrin vurmär för. Det skulle slå ut författare och tillspetsat leda till att folk bara läste sådant de vill läsa och inte sådant de borde läsa. Frågan kvarstår dock om det inte är att ha en allt för negativ syn på massan och dess förmåga att välja. Dessutom finns det idag så många olika grupperingar i samhället att utvecklingen med den långa svansen ses som en indikation på att bestsellerns tid är förbi.

Cyniskt kan man till viss del se de negativa röster som höjs över digitaliseringen, inom vilket medium det vara månne, som kulturelitens farhågor, och ibland rena förfäran, över att tappa mark till en ”digitalelit”. En ny sorts elit där det inte längre nödvändigtvis är titlar, utgivning och pengar som bestämmer vem som är tongivande i samhället, utan förmåga och kunskap om den nya tidens verktyg och möjligheter. En ny meritokrati helt enkelt. Vad skulle det innebära? Sannolikt inte slutet för kulturen i alla fall; liksom nedskrivningen av Sokrates och Platons läror inte ledde till att folk glömde bort dem, snarare tvärt om. Alla skifte har sina ja- och nej-sägare, och som redan nämnts tar det nya sällan livet av det gamla, utan det gamla lever vidare vid sidan av. Biografen slog inte ut teatern och TV slog inte ut biografen. Men ofta uppstår nya sätt att berätta och konsumera på med den nya teknologin. Även här kommer det finnas folk som vurmär för det traditionella, liksom med musik där en del inte vill ha det perfekt utan vill höra knastret från en vinylskiva. Digitalskiftet kan leda till att det blir finare att läsa en riktig bok, eller också blir det en lyx för de som har det bra

ställt och som kan köpa sig tiden för det, i stil med opera. Kanske blir litteraturen, som så mycket annat, något som man ska kunna få sig till livs snabbt och enkelt. Man ser redan nu hur noveller ökar i popularitet och ett av de främsta argumenten för Kindlen i USA är just hur snabbt och enkelt man kan köpa en bok när man vill.

I princip kan man nu ha tillgång till ett helt bibliotek i fickan. Antingen nerladdat, de flesta läsplattor rymmer trots allt mellan 500 och 1000 böcker som standard, eller via internet när som helst och var som helst. Men det kan vara på sin plats att ifrågasätta varför man vill ha det. Att alla har böcker är inte det samma som att ha läst alla böcker. Det är svårt att säga varken bu eller bä, men det verkar osannolikt att detta är något annat än ett säljargument – för att mycket låter bättre. Dock kan man säkert se att många som läser mer än en bok åt gången, eller när man åker på semester och kanske läser mer än en bok, kan uppskatta att kunna ha flera böcker med sig utan att behöva bära på den extra vikten.

Det finns också en farhåga: att vi inte längre klarar av att läsa långa texter, snuttifieringens framfart. Det är dock svårt att se hur läsplattan skulle kunna bidra till detta då den är gjord för långformsläsning till skillnad från datorn. Likaså kan exempelvis de framgångsrika böcker som Harry Potter-serien haft under första årtiondet av det 21:a århundradet visa att folk, även unga, visst läser längre verk. Det handlar snarare om att tillgängliggöra långformsläsning. Igen, detta är något som läsplattan, och möjligen även multimediaplattan, kan hjälpa människor med att upptäcka att långa berättelser kan vara berikande.

8. Sammanfattande avslutning

Vårt syfte har varit att belysa läsplattan som medium och dess plats på dagens bokmarknad. Förutom detta ville vi även sätta in läsplattan i en vidare kontext och se både på dess roll som medium, samt placera in den i utvecklingskedjan ur ett bokhistoriskt perspektiv.

För att sätta in läsplattan i en historisk kontext har vi tagit hjälp av medie- och kommunikationsvetaren Friedrich Kittler och bokhistorikern Frederick Kilgour. Kittler har bland annat tittat på hur nya medier har tagits emot historiskt. Med hjälp av detta kan man se att de som är kritiska till läsplattan idag med den motiveringen att det skulle vara ett hot mot antingen läsningen eller mot boken som fysisk produkt inte är ensamma om att reagera på detta sätt. Kittler visar på flera andra medier som blivit kritiserade för att leda till en mängd risker så som att grammofonen eller filmen skulle leda till att folk förlorade sin fantasi och sin förmåga att frammana egna bilder och egna ljud när de läste. Många av de skräckbilder som folk hade inför de nya medierna var naturligtvis mest rädsla inför något nytt och sällan något som besannades.

Ett problem för oss har varit hur vi ska definiera e-boken. Är det en bok som alla andra och ska vi i så fall behandla den som en sådan? Bokhistorikerna har tidigare inte velat befatta sig med e-

boken då de anser att vad de sysslar med inte har med digitala filer att göra utan endast bokens utveckling när det handlar om dess fysiska skepnader samt dessas tillblivande. Frederick Kilgour är dock av en annan åsikt. Utan åtskillnad vill han istället placera in e-boken i bokens utvecklingskedja som tar sin början redan med lertavlor. Kilgour delar in bokens utveckling i sju viktiga steg som haft stor påverkan där e-boken får vara det sjunde.

Själva e-boken är i sig inte särskilt ny men det är inte förrän på senare tid som den fått särskilt mycket uppmärksamhet. Anledning till denna uppmärksamhet är att alternativet man hade för att läsa e-böcker var på datorskärmar, vilket är tröttsamt både för kropp och ögon. Det är först med produkter som smartphones och läsplattor som e-boken blivit ett egentligt alternativ. Tack vare teknologier som Electronic Paper Displayer har skillnaderna mellan att läsa en e-bok och en fysisk bok blivit allt mindre. Utan det elektroniska pappret hade läsplattan inte rönt de framgångar den redan fått. Tack vare de små januskapslarna som tillåter låg strömförbrukning och papperslik kontrast är EPDer mer eller mindre i nivå med papper vad gäller kontrast och läsbarhet.

Även filformatsutvecklingen mot användbara standarder som epub har hjälpt utvecklingen och skapat vad som snabbt förefaller bli ett standardformat för en mängd olika läsenheter, från dator och smartphones till läsplattor. Det gör att förlagen kan använda sig av ett format som sedan fungerar på lean-forward enheter som datorer och telefoner för de som bara är intresserade av att läsa lite grand ibland men också på dedikerade lean-back enheter som läsplattor för de som är storläsare. Därför kan man också ifrågasätta om det är eftersträvansvärt att ge läsplattorna kapacitet att visa rörliga bilder och färg. Behövs det för ren läsning? Å andra sidan förutsätter vi i det att skönlitterära böcker kommer fortsätta vara linjära berättelser med inga, eller möjligen få, bilder. Teknikutvecklingen kommer med största sannolikhet att fortgå, och dess effekter kommer även fortsättningsvis behöva studeras. Likaså kan multimediaplattans intåg, med iPad i spetsen, ses som ett bevis på att åtminstone tillverkarna tror att ”digitala kollegieblock” tillhör morgondagens standardutrustning, och i det ingår läsande och läsplattor. Förvisso är det som sagt skillnader i användarinriktning på dessa två kategorier, men allt pekar på att de kommer närma sig varandra på sikt.

Redan nu kan man dock säga att Kilgours lista på saker en eventuell bokersättare måste uppfylla är så gott som uppfyllt. Det enda punkt som kvarstår är själva priset, som han menar måste ner till det samma som en genomsnittlig inbunden bok. Vi är ännu inte där, men teknikutveckling och konkurrens har redan drivit ner priserna på läsplattor rejält och kommer sannolikt att fortsätta göra det. Frågan är om det går att komma ner till de nivåer Kilgour förespråkar och om det verkligen är så viktigt. Konsumenterna lägger mer på en MP3-spelare utan att blinka, och om läsplattorna och multimediaplattorna kan erbjuda mer än en bok är det inte säkert att konsumenterna är fullt så priskänsliga. För närvarande verkar det viktigast att få ner priset över huvud taget. Mer

oroväckande i priskalkylen är förlagens prissättning av e-böcker som varierar kraftigt och att bokmomsen inte gäller e-böcker. Här måste förlagen komma till sanns, eftersom det är osannolikt att konsumenterna anser 200 kr som ett rimligt pris för en digital fil utan tryck-, lagerhållnings- eller transportkostnader.

Miljöfrågan är en stor fråga i nästan alla sammanhang, så också vad gäller förlags- och läsplattebranschen. Det har gjorts studier av olika slag, men ingen kan definitivt säga någonting egentligen. Variablerna är för många och ofta godtyckliga. Som vi redan sagt är det för tidigt att säga om miljöpåverkan är större eller mindre för läsplattan än boken, eller om det bara är olika sorters miljöpåverkan och vilken som då vore mest fördelaktig.

Diskussionen som förts i uppsatsen har utgått ifrån de teoretiska perspektiven med frågan om huruvida man kan bortse från mediet en bok läses på. Teknikbäraren är högst intressant och att vi får en ny, läsplattan, kan dessutom hjälpa oss att se boken för vad den är, en teknikbärare. Man kan klaga över typografi, knappljud och liknande hos läsplattan, men i och med läsplattan kan man också börja se att boken har sina svagheter, såsom vikt, bladvändning, typografi och dåliga bindningar. Relationen mellan två medier kan sätta bådars styrkor och svagheter i relief och i slutändan leda utvecklingen framåt.

Som det också sagts har ett nytt tekniskt medium sällan slagit ut ett gammalt helt, och det verkar osannolikt att läsplattans intåg skulle leda till bokens död. Snarare handlar det om ett nytt verktyg i vissa situationer. Kanske kan det rentav hjälpa författare och konstnärer att hitta nya former för skrivande och läsande som inte hade varit möjliga i värld där berättelser präntas på döda träd.

Vi ville se hur utvecklingen av läsplattan och e-böcker ter sig ur humanistisk synvinkel. Humaniora har traditionellt inte önskat befatta sig med tekniken för läsning, ofta för att det setts som något för ingenjörer och för att boken som medium många gånger har varit, för att använda Kittlers ord, "osynlig". Både farhågor och möjligheter finns med digitala böcker och att destillera ut en tydlig linje i materialet är hart när omöjligt. Men det är inte utan att man kan se två olika positioner, den ena väldigt skeptisk till att låta tekniken göra intrång i läsningen, den andra övertygad om att läsplattan kan rädda förlagsindustrin från undergång. Som så många gånger ligger förmodligen sanningen någonstans mittemellan. Vad som verkar tydligt är att läsplattan och e-boken ruskar om inom kulturen på ett sätt som vi inte sett på länge. En sak är dock klar, det går fort fram i utvecklingen när det gäller möjligheterna för läsning av text digitalt. Kanske ska man med en historisk kontext inte gå så långt som att tala om läsplattornas intåg som en revolution på bokmarknaden men möjligtvis är det läge att se dem som en evolution.

Källförteckning

Tryckta källor:

Baron, Dennis, *A Better Pencil – Readers, writers and the digital revolution*, Oxford University Press: Oxford 2009

Bjurström, Erling, *Det kommunikativa handlandet, kulturella perspektiv på medier och konsumtion*. Bokförlaget Nya Doxa, Falun 2000.

Dahlström, Mats, *Nya medier, gamla verktyg* ur Human IT 6.4 (2002)

Falk, Valter, *Bokstavsformer & typsnitt genom tiderna*, Ordfronts förlag: Stockholm 1989

Kilgour, Frederick, *The Evolution of the Book*, Oxford University Press, Inc.: New York 1998

Kittler, Friedrich, *Maskinskrifter – essäer om medier och litteratur*, Bokförlaget Anthropos: Gråbo 2003

McLuhan, Marshal, *The medium is the message – an inventory of effects*, Ginko Press, Inc.: Berkeley, California 2001

Platon, *Phaedrus* i *Loeb Classical Library 36*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1982

Stevenson, Nick, *Understanding media cultures*, Sage Publications: London 2002

Elektroniska källor:

Appel, Martin;, PC för alla: *Nuut: Efterlängtat läsplatta lyckas inte övertyga*, <http://pcforall.idg.se/2.1054/1.253627/nuut-efterlangtat-lasplatta-lyckas-inte-overtyga> – Hämtat 2010-05-24

Berners-Lee, Sir Tim, *The World Wide Web: Past, Present and Future*, <http://www.w3.org/People/Berners-Lee/1996/ppf.html> – Hämtat 2010-05-24

Bishop, Todd, TechFlash: *Gates: Microsoft still likes tablets; pen-based computing isn't dead*, <http://tech.fortune.cnn.com/2010/05/03/apple-28-days-1-million-ipads/> – Hämtat 2010-05-06

Brandrick, Chris, IT World: *iPad: IPS Screen Technology Explained*, <http://www.itworld.com/hardware/94777/ipad-ips-screen-technology-explained> - 2010-05-06

Dannen, Chris, Fast Company: *Undead Tech: E-Ink and Readers*,
<http://www.fastcompany.com/blog/chris-dannen/techwatch/undead-tech-e-ink> - 2010-05-04

Djurberg, Sara, *E-bok och pappersbok lika miljövänliga* ur Svensk bokhandel 23.11 (2009),
<http://www.svb.se/nyheter/e-bok-och-pappersbok-lika-milj%C3%B6v%C3%A4nliga> - hämtat 2010-05-09

Eaton, Kit, Fast Company: *E-Ink's sale clears path for color Kindle in 2010*,
<http://www.fastcompany.com/blog/kit-eaton/technomix/e-ink-buy-out-clears-path-color-kindle-2010> - 2010-05-09

Eaton, Kit, Fast Company: *Forget Kindle 2: Fujitsu's e-reader screen is bigger , and it's in color*,
<http://www.fastcompany.com/blog/kit-eaton/technomix/forget-kindle-2-fujitsus-e-reader-screen-bigger-color> - 2010-05-09

Elmer-DeWitt, Philip, Fortune Tech: *Apple: 28 days, 1 million iPads*,
<http://tech.fortune.cnn.com/2010/05/03/apple-28-days-1-million-ipads/> – Hämtat 2010-05-06

Falk, Johan, *Läsplattan skonar miljön* ur Forsking & Framsteg nr 4 (2008),
<http://www.fof.se/tidning/2008/4/laspattan-skonar-miljon> – Hämtat 2010-07-05

Fitzgerald, Michael, Boston Globe: *Electric dreams*,
http://www.boston.com/bostonglobe/magazine/articles/2009/11/01/electric_dreams/?page=1 - 2010-05-04

Fried, Ian, CNet News: *Apple's iPod spurs mixed reactions*, http://news.cnet.com/Apples-iPod-spurs-mixed-reactions/2100-1040_3-274821.html – Hämtat 2010-05-25

Fried, Ina, Cnet News: *Amazon recalls (and embodies) Orwell's '1984'*, http://news.cnet.com/8301-13860_3-10289983-56.html – Hämtat 2010-05-27

Fujitsu press release: <http://www.frontech.fujitsu.com/en/release/20090318.html> - 2010-05-09

Genuth, Iddo, The Future of Things: *The Future of Electronic Paper*,
<http://thefutureofthings.com/articles/1000/the-future-of-electronic-paper.html> – Hämtat 2010-05-03

Greenpeace Internationals rankningslista över de 18 största hemelektronikföretagen:
<http://www.greenpeace.org/international/campaigns/toxics/electronics/how-the-companies-line-up/>
– Hämtat 2010-05-09

- Hart, Michael, *Gutenberg: Project Gutenberg Mission Statement*,
http://www.gutenberg.org/wiki/Gutenberg:Project_Gutenberg_Mission_Statement_by_Michael_Hart – Hämtat 2010-05-24
- Hart, Michael, *Gutenberg: The History and Philosophy of Project Gutenberg*,
http://www.gutenberg.org/wiki/Gutenberg:The_History_and_Philosophy_of_Project_Gutenberg_by_Michael_Hart – Hämtat 2010-05-24
- Helmersson, Dicte, Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/läsplatta> – Hämtat 2010-05-03
- Hutsko, Joe, New York Times: *Are e-readers greener than books?*,
<http://green.blogs.nytimes.com/2009/08/31/are-e-readers-greener-than-books/> – Hämtat 2010-05-09
- Klittervall, Torbjörn, Nationalencyklopedin,
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/bildskärm/bildskärmar-med-lcd-teknik> – Hämtat 2010-05-25
- Lloyd, Dennis, iLounge: *A Brief History of the iPod*,
<http://www.ilounge.com/index.php/articles/comments/instant-expert-a-brief-history-of-ipod/#2001>
– Hämtat 2010-05-25
- Magnusson, Kalle, Bokensframtid: *36 kr för pocketen, 115 kr för e-boken*,
<http://www.bokensframtid.se/2010/01/36-kr-for-pocketen-115-kr-for-e-boken/> – Hämtat 2010-07-06
- Miller, Paul, Engadget: *Qualcomm Mirasol display video hands-on in glorious 1080p*,
<http://www.engadget.com/2010/01/09/qualcomm-mirasol-display-video-hands-on-in-glorious-1080p/> – Hämtat 2010-05-27
- Nielsen, Jacob, useit.com: *Writing style for print vs. web*, <http://www.useit.com/alertbox/print-vs-online-content.html> – Hämtat 2010-06-24
- Ogg, Erica, Cnet News: *Reading the tea leaves of iPad competitors*, http://news.cnet.com/8301-31021_3-10458551-260.html?tag=mncol – Hämtat 2010-05-25
- Palme, Jacob, Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se/lang/filformat> - 2010-05-05
- PC Mag Encyclopedia: *Electronic Paper*,
http://www.pcmag.com/encyclopedia_term/0,2542,t=Gyricon&i=42494,00.asp - Hämtat 2010-05-03
- PC Tech Guide: *In-Plane Switching – IPS – LCDs*, http://www.pctechguide.com/43FlatPanels_In-Plane_Switching.htm – Hämtat 2010-05-25

Savoy, Vladislav, Engadget: *Liquavista demos its color e-paper display with a new QWERTY-equipped dev kit*, <http://www.engadget.com/2010/02/22/liquavista-demos-its-color-e-paper-display-with-a-new-qwerty-equ/> – Hämtat 2010-05-27

Schmidt, Lars, *Allt fler använder öppet format* ur Svensk Bokhandel 16.6 (2009), <http://www.svb.se/nyheter/allt-fler-anv%C3%A4nder-%C3%B6ppet-format> - 2010-05-06

Stone, Brad och Rich, Motoko, New York Times: *Amazon removes Macmillian Books*, <http://www.nytimes.com/2010/01/30/technology/30amazon.html> – Hämtat 2010-05-27

Stone, Brad och Rich, Motoko, New York Times: *Publisher wins fight with Amazon over e-books*, <http://www.nytimes.com/2010/02/01/technology/companies/01amazonweb.html?scp=3&sq=Amazon%20Macmillian&st=Search> – Hämtat 2010-05-27

Virshup, Amy, Wired: *The Teachings of Bob Stein*, http://www.wired.com/wired/archive/4.07/stein_pr.html – Hämtat 2010-05-24

Westlund, Johanna, *Elib övergår till epub* ur Svensk Bokhandel 12.6 (2009), <http://www.svb.se/notiser/elib-%C3%B6vergo%C3%A5r-till-epub> - 2010-05-06

Övriga källor:

Babel, del 8, sändes 2010-05-06 på SVT